

KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE CEHENNEM SULARI VE İÇECEKLERİ

İlhami GÜNAY (*)

Öz

Allah'ın, cehennemnin niceliği hakkında bilgi vermesi, kullarına ilahi bir lütfudur. Cehennemnin isimlerinin ateş manası taşımasına ve orada ateşle azap edileceği öncelikle akla gelmesine rağmen o, sulara da sahiptir. Kur'ân'da cehennemnin suları, kaynak şeklinde doğan ve cehennem halkının vücutlarından çıkan sıvılar olarak yer almaktadır. Maden eriyiği gibi koyu sıcak, acı, zehirli, iğrenç kokulu, sarı, kırmızımsı ve katran gibi siyah renkteki bu cehennem suları, ehline azap edilmek ve susadıkça içirilmek için hazırlanmıştır. Cehennem halkı, bu sulardan üzerlerine dökülmek ve/veya derin birikintilerine daldırılmak suretiyle azap göreceklerdir. Şiddetle acıkan ve susayan cehennemliklere, boğazlarına takılıp kalan dikenli yiyecekler verilecek ve onları yutabilmek için bu suları katık olarak kullanacaklardır. Yutabildikleri yiyeceklerin ve zehirli suların midelerinde karışması, içlerini kaynatacak ve bu hal, yeni bir azaba dönüşecektir. Bu suları gerek içmemekten ve gerekse cehennemnin şiddetli sıcağından dolayı hararetleri ve susuzlukları artacaktır. Zira cehennemnin suları, serin ve harareti giderici özellikte değildir. Cehennemnin farklı özelliklerdeki bu sularının yanında, kaynağı belirlenemeyen, sıcaktan daha yakıcı olan dondurucu soğuğa sahip mevsimi veya bölgesi de bulunmaktadır. Pınar, nehir, gölet ve hatta deniz sularına sahip cehennemden kaynama, öfke ve hıçkırık seslerinin gelmesi tabiidir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Cehennem, Su, Meşrubat, İçecek,

Hell Waters and Drinks According to the Holy Quran

Abstract

It is a divine favor to humans that Allah has informed them about the quantities of hell. Even though it's originally named after fire, and is thought to use fire as the tool of punishment; it also contains water. The water in hell, described by the Qur'an; comes in two kinds. The natural source liquids, and the liquids that come out of the bodies of its residents. These dark colored, yellowish, red, tar-like black, hot, toxic and stinky liquids of hell were prepared as a punishment for the deserving, and to have them drink it when thirsty. These liquids will be used for the torture of hell folks by pouring it onto them, and dipping them into puddles of it. When hell folk get severely thirsty and hungry, they'll be served thorny food that will get stuck in their throats, and to help with swallowing they'll be forced to drink these liquids. The food and the liquid that they manage to swallow will stir up and boil their insides, and cause another torture. They will be constantly thirsty due to the difficulty of drinking these liquids, and the heat of hell. Because the liquids of hell are not refreshing or satisfying in any way. Apart from these varying waters of hell, there is also a segment of hell that has a weather so cold that it's more scorching than fire. It would be natural to hear sobbing, angry and boiling sounds from the fountains, rivers, ponds and even seas of hell.

Keywords: Quran, Hell, Water, According, Beverage,

*) Yrd. Doç. Dr., DPÜ İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı,
(e-posta%: ilhamigunay49@gmail.com)

Giriş

İnsan; akıl, idrak ve vicdan gibi donatıldığı yüce değerlere bağlı olarak ilahi hitaba muhatap olmuş ve sorumluluk üstlenmiştir. İnsanın yükümlülüğü, başta yaratıcısı olan Allah'a karşı kulluk görev ve sorumluluklarını bilmek ve yerine getirmekle başlamaktadır. Bu birincil yükümlülüklerini, diğer insanlara, hayvanlara ve bütün varlıklara karşı yükümlülükleri takip etmektedir. Dünya hayatı, insanın yükümlülüklerini yerine getireceği alan olarak tahsis edilmiş, buradaki yaşayışının ilkeleri, onun yaratılışına uygun olarak Yüce Yaratıcı'sı tarafından belirlenmiştir. Emirler - yasaklar veya haramlar - helaller olarak isimlendirilen bu ilkeler, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak üzere konulmuştur. Bu ilahi prensiplere uymak, bir taraftan sonsuz ödülü kazanmayı, diğer yandan ebedi cezalandırılmaktan korunmayı ifade etmektedir.

İslâm'da asıl olan kulun itaat etmesi ve Allah'ın dünya-ahirette onu mükâfatlandırmasıdır. Ceza, aslı unsur olmayıp kötülüklerin önlenmesi için caydırıcı tedbirdir. 'En büyük mükâfat saadet içinde ebediyet, en büyük ceza da ıstırap ve yok oluştür. Bekadan öte bir nimet, zıtları yiyip mahveden ateşten öte bir azap yoktur.'¹ Bu gerçeğe rağmen kötülüklerin önlenmesi, onun dünyevi ve uhrevi zararlarını hatırlatmakla mümkün hale gelebilmektedir. Ancak her türlü ikaza rağmen Rabb'ine, kendisine ve sorumlu olduğu varlıklara karşı hak ihlali yapanların cezalandırılması kaçınılmaz hale gelmektedir. Cezalandırma, suçluyu bazı musibetlere maruz bırakmak suretiyle dünyada yapılmışsa ve ondan ders alarak iyiler safına katılması sağlanmışsa bu ona ceza olmaktan öte bir ihsandır.

Allah'ın, hayattaki kullarına, ahirette karşılaşacakları rahmet ve azaba ilişkin bilgiler vermesi de ilahi lütfudur. Ölüm anı öncesine kadar inanç ve davranışlarını hakka tabi kılmayanların, bunun cezasını cehennemde çekmesi, yaptıkları yanlış tercihin karşılığını ifade etmektedir. Halen ve gelecekte zarara düşmeme tedbirleri alabilen insanın temel hedefi, mutlu ve huzurlu yaşayabilmektir. Kendisini üzecek, canını acıtacak engelleri kaldırmak da insanın gelecek tasavvuruna sahip olmasının kazanımlarındandır. Geleceğini güven altına alma, sonsuza dek huzurlu yaşama arzusundaki insanın bu eğilimlerine, cehennem hayatına dair verilen bilgilerle olumlu destek verilip-verilmediği önemli bir konudur. Yüzeysel bir bakışla görülmektedir ki cehennemin iki temel ögesi ateş ve sudur. Bu çalışma cehennemin suları üzerinden insanın iyiye ve doğruya yönelmesine ilahi desteğin mevcudiyetini aramayı hedeflemektedir. Aslında konunun, Kur'an'ın üslup özelliklerinden mukabele metoduyla incelenmesi ve cehennemin bu özelliğine mukabil cennet hayatının taşıdığı özellikler kapsamında birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak cennet hayatında suların ve meşrubatların çok fazla yer alması, onu bir başka makalede müstakil olarak incelemeyi zaruri kılmaktadır.

Anılan zarurete binaen çalışmamızda, cehennemin isimlerinden ve kendisindeki hayattan bahseden ayetlerden hareketle onun, suyla irtibatı bulunmaya çalışılacaktır. Bununla Yüce Allah'ın tıpkı ateşin yakıcılığı üzerinden yaptığı gibi, insanın gündelik hayatında önemli yer tutan su üzerinden de onun hissiyatına hitap edip-etmediğini tesbit edebilmek hedeflenmektedir. Açıktır ki dünya şartlarında sıcak su yakarak ve soğuk su dondurarak

1) Topaloğlu, Bekir, "Cehennem" TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1993, C. VII, s. 228.

insana elem vermekte ve susuzluk onu çaresiz bırakmaktadır. Susuzluk insanı, suyun hayatı önemini düşünmeye ve onu kaybetme endişesine sevk edebilmektedir. İnsanın bu ruh hali, Yüce Yaratacısını hatırlamaya en uygun vakit olmalıdır ki Allah, suyu gönderenin Zât'ı olduğunu ona defalarca bildirmektedir.² Bazen de insana, su ile alakalı musibetle cezalandırılan kavimlerin kıssaları hatırlatarak³ eğitmektedir. Allah'ın, ahiret şartlarında da insanı ve suları aynı vasıflarda kılacağına bilinmesi,⁴ kullarını cehennem hayatına ilişkin verdiği su üzerinden de terbiye edebileceğini akla getirmektedir. Bu yüzden Kur'ân'da yer alan cehennem hayatının anılan yönünün tahlil edilmesi gerekmektedir.

Yukarıda bahse konu edilen gerekçeye istinaden bu çalışmada; Kur'ân-ı Kerim ayetlerinde yer alan cehennem sularının/içeceklerinin çeşitleri, temel vasıfları, kaynakları, bulunuş maksatları, su ile alakalı yiyecekleri ve su sesleri incelenecektir. Ancak unutulmamalıdır ki gaybe dair bilgiler veren ayetler, onun mevcudiyetini bildirme bakımından muhkem olmakla birlikte niceliğini ve niteliğini ifade ve anlama bakımından manevî müteşabihlerdir. Bu ayetler, âkil bir varlık olan insana hitap etmesi sebebiyle akli bir yapıya sahip olmakla beraber gayb âleminden geldiği için akıl üstü bir muhteva sergilemektedir. İmanın şartları olarak tanımlanan bu gaybi bilgilerin içerisinde yer alan ahiret, cennet, cehennem de, mahiyeti kavranılamayan ve hatta hayal bile edilemeyen akıl üstü evrene ait konulardır. Akıl sadece müteşâbih ayetlerin “metafizik tema”sının var olduğunu vahyin bildirdiği oranda bilmekte ve bahis mevzu gaybi konuların mahiyeti ise akıl için kapalı kalmaya devam etmektedir.⁵ Bu yüzden manevi müteşâbih ayetler, taşıdığı gaybi bilgileri insan idrakinin kavrayabilmesi için dünyadaki benzerleriyle anlatmaktadır. Müminler beyan edilen bu gaybi bilgilerin hak olduğuna inanmakta ve mahiyetini Allah'ın bilgisine havale etmektedirler. Bu hakikate Bakara, 2/25, **“Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez”** (Secde, 32/17) ayetleriyle ve: “...cennette, dünyada gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve akıllara gelmeyen son derece güzel nimetler vardır.”⁶ Hadis-i kudsî ile temas edilmektedir. Bu sebeple çalışma, Kur'ân-ı Kerim'in ve gaybi bilgiler ışığında onu açıklayan Rasûlullah (s.a.v.)'in hadisleri verileriyle ve bu temel nasların sunduğu bilgileri anlamakta yardımcı

2) Mülk, 67/30. Bu hususta Kur'ân'ı Kerim'in suya delalet eden “matar, gays, mâ, enzele, enzelnâ” kelimelerine bakmak yeterlidir.

3) Bk. Tûfân: Nisa, 4/102; A'râf, 7/83-84; Enfâl, 8/32; Hûd, 11/36, 37-44, 82-83; Hıcr, 15/74; Furkân, 25/40; Şuara, 26/173; Neml, 27/58; Ankebût, 29/14; Ahkâf, 46/24-25; Mülk, 67/16; Nüh, 71/11; Tekvîr, 81/11 . Bu ayetlerin hemen tamamı Mekki surelerde ve münafik ve kafirlerin konu edildiği ayetlerde yer almaktadır. Seyle'l-arim: Sebe', 34/15-19; Temel, Nihat, *Kur'ân-ı Kerim'de ve Sosyo-Kültürel Hayatımızda Su*, Ensar Neşriyat, 2006, İstanbul, s. 200, 256 vd.

4) Temel, Nihat, *Kur'ân-ı Kerim'de Su*, s. 255.

5) Pişgin, Yasin, “*Kur'ân'a Göre Akıl-Gayb İlişkisi Bağlamında Mana Yönünden Müteşâbih Ayetlerin Te'vili Meselesi*” Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2012/2, Sayı, 29, s. 105, 110, 111.

6) el-Buhârî, Muhammed b İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhârî*, Tevhid, 35; Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, 1423/2002, C. I, s. 1851 (Hadis no: 7498); İbnü'l-Haccâc, Ebu'l-Hüseyn Müslim, *Sahîhu'l-Müslim*, İman, 312, Cennet, 2-5, haz. Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 1412/1991, C. I, s. 176 (Hadis no: 312, 2824).

olan, bilhassa klasik tefsirler ve lügatlerle sınırlandırılmıştır. Cehennemin, su, meşrubat ve onunla alakalı yiyeceklerini incelemeden önce onun isimleri ve vasıfları hakkında bilgi vermek, konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

a. Cehennemin tanımı, isimleri ve temel özellikleri

Cehennem; Kur'ân-ı Kerîm'in 51'i Mekki ve 26'sı Medenî olmak üzere 77 ayetinde yer almaktadır.⁷ Cehennemin lügat manası, *derin, dipsiz kuyudur*.⁸ Terim olarak cehennem; *Allah'ın kâfir, münafik, zalim ve asi kullarından azabı hak edenleri cezalandıracağı ateş ve bu azabın verileceği mekân, mesvâ, me'vâdır*.⁹ Yedi kapılı cehennemin¹⁰ ateş anlamı içeren diğer altı ismi; *cahîm*,¹¹ *hâviye*,¹² *hutame*,¹³ *lezâ*,¹⁴ *saîr*,¹⁵ *sakardır*.¹⁶ Kur'an'da cehennem; *nâr*,¹⁷ *hamîm*,¹⁸ *yahmûm*,¹⁹ *siccîn*,²⁰ *ğayy*,²¹ *vayl*,²² *dâru'l-bevâr*,²³ *sûü'd-dâr*,²⁴

- 7) Bkz. Abdülbaki, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'd-Da've, İstanbul, 1406/1986, s. 184.
- 8) ez-Zebîdî, Muhammed Murtezâ, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Abdülâlim et-Tahâvî, Devletî Kuveyt, Kuveyt, 1421/2000, C. XXXI, s. 436.
- 9) İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn, *Lisânu'l-Arab*: haz. Abdullah Aliyyu'l-Kebir v.dğr. Kâhire: Dâru'l-Meârif, (t.y.), C. II, s. 715; Muhammed Murteza ez-Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*: haz. Abdussettâr Ahmed, et-Türasü'l-Arabî, Kuveyt, 1965, C. XXXI, s. 436-37.
- 10) Hicr, 15/44.
- 11) Bakara, 2/119 ve yirmi beş ayette daha geçmektedir. *Alevli, şiddetli öldürücü ateş* anlamındadır. Halil b Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, haz. Abdulhamid el-Hemdâvi, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, C. I, s. 219.
- 12) Kâria, 101/9-11; cehennemin bir ismi olan bu kelime *dipsiz obruk* (el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. IV, s. 333), manasına da gelmektedir.
- 13) Hümeze, 104/4-7; Ateştir, cehennemin kapılarından birisi olduğu da söylenmiştir. el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. I, s. 330. Diğer anlamları: *bir şeyi kırmak ve çok yemek yemektir*. el-İsfehânî, Râgıb, *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'an*, Dâru Kahramân, İstanbul, 1986, C. I, s. 176.
- 14) Meâric, 70/15-16; Leyl, 92/14; *Halis, yalaz ateş* (el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. IV, s. 87) ve *cehennemin ismidir* el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 680.
- 15) Nisâ, 4/10; Furkân, 25/11 ve on dört ayette daha geçmektedir. *Tutuşturulmuş, şiddetli, çılgın ateştir*. el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 340.
- 16) Kamer, 54/48; Müddessir, 74/26, 24, 42; *Kavuran, eriten* manasına gelmektedir. el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 343.
- 17) *Duyularla görülebilen ateş* (el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 775) manasındaki bu kelime, Kur'an-ı Kerim'de yüz otuz dokuz ayette geçmektedir.
- 18) En'âm, 6/70; Yûnus, 10/4; Hac, 22/10, 19; Sâffât, 37/67; Sâd, 38/57; Mü'min, 40/72; Duhân, 44/46, 48; Muhammed, 47/15; Rahmân, 55/44; Vâkıa, 56/42-44, 54, 93; *Şiddetli sıcak su* demektir. el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 185.
- 19) Vâkıa, 56/43-44; Bu kelimeye; *kara duman* (el-Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b Ziyâd, *Meâni'l-Kur'an*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1403/1983, C. III, s. 126) denilmesi, ya *asırtı sıcaklık taşımasından* veya *karalığının şiddetinden* dolayıdır. el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 186.
- 20) Mutaffîfîn, 83/78; *Hapis etmek* kökündendir. Cehennemin ismidir ve ilgili ayette *İlliyyîn*'in mukabili olarak getirilmiştir. el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 329-30.
- 21) Meryem, 19/59; *Fâsîd bir inançtan dolayı cahil olmak* anlamındaki *ğayy*, azaba sebep olacağı için cehenneme de isim olarak verilmiştir. el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 551.

derkü'l-esfel,²⁵ *esfele sâfîlîn*,²⁶ *mekânen dayyikâ*,²⁷ *sürâdik*,²⁸ *me'vâ*,²⁹ *mesvâ*³⁰ kelime ve terkipleriyle de tasvir edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde yer alan bu bilgilere göre cehennemin fiziki yapısı çok geniştir, dar ve derin mekânlarla³¹ ve tabakalara sahiptir, cennete girecek Müminler dâhil herkes onu göreceklerdir.³² Cehennemin katmanlarında inkâr ve isyanları nisbetinde kimlere azap edileceği ve ehlinin çokluğu bilinmektedir.³³ Ayrıca insanları cehenneme en çok düşüren şeylerin³⁴ neler olduğu ve nelerin oradan kurtaracağı haber verilmektedir.³⁵ Ancak bütün bu hususlar, konumuz haricinde³⁶ bulunmaktadır. Cehennem denilince akla

- 22) Bk. Bakara, 2/79; İbrâhîm, 14/2; Kehf, 18/49. Cehennem kapısından birisidir. (el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. IV, s. 404); *Pişmanlık ve ayıplama* manasında kullanılan *veyl* hakkında *cehennemde bir vadinin ismidir* diyenler olmuştur. Ancak dilde bu anlamda kullanılmış bir kelime yoktur. *Cehennemde vadidir* diyenler, Allah'ın *veyl dediği kimseler, cehenneme müstahaktır* anlamında bunu söylemişlerdir. el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 840-41.
- 23) İbrâhîm, 14/28; İşlerin aşırı kötü gitmesinden dolayı fesadın doğmasıdır. *Helak* manasına da gelmektedir. (el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 84). Bu son manaya göre cehennem, *içerisinde her şeyin kötü gittiği helak yurdu*dur.
- 24) Ra'd, 13/25; *Kötü yurt* anlamına gelmektedir.
- 25) Nisâ, 4/145; Derk, *aşığıya doğru iniş basamakları ve denizin en derin dibi* demektir. (el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 242). Bu anlama göre *derkü'l-esfel*: Cehennemin en alt tabakası manasına gelmektedir.
- 26) Tîn, 95/5; *En yüce* manasındaki *a'lânın zıddıdır* (el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 342). *Aşağıdakilerin en altındakiler* manasına gelmektedir.
- 27) Furkân, 25/12; *Dayyik*, genişliğin zıddıdır, fakirlik, cimrilik ve keder manasında da kullanılmaktadır (el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 444) Bu durumda ifade: *İçerisinde nimet bulunmayan, dar, keder mekânı* manasına gelmektedir.
- 28) Kehf, 18/29; Duvarları ateş kılınmış yerdir denilmiştir. (el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 337); Dört duvar halindeki ateştir, her bir duvarın kesafeti kırk yıllık mesafe gibi (geniştir). İbn Kesîr, Ebi'l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, haz. Sâmî b Muhammed, Dârü't-Tayyibe, Riyâd, 1999/1420. C. V, s. 154.
- 29) Âl-i İmrân, 3/151, 162, 197; Nisâ, 4/97; Mâide, 5/72; Enfâl, 8/16 vd. *Bir şeye bitişmek, girmek* kökündendir, (el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 42), *dönülen, varılan yer* anlamına gelmektedir.
- 30) Âl-i İmrân, 3/151; Nahl, 16/29 vd; *Sürekli ikâmet yeri* anlamındadır. el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 113.
- 31) “Başından büyük bir taş atıldığında yetmiş yıl düştüğü halde dibine ulaşmamıştır”. et-Tirmizi, Muhammed b İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, Cehennem 2, thk. Ebû Ubeyde Âl Selman, Mektebetü'l-meârif li'n-neşri ve't-tevzî', Riyâd, 1417, C. I, s. 580. (Hadis no: 2575).
- 32) Meryem, 19/71; Buhârî, Rikâk, 51, C. I, s. 1630. (Hadis no: 6569).
- 33) Hicr, 15/44; Zümer, 39/71.
- 34) Bunlardan ikisi, kişinin ağzı ve türeme uzvudur Ahmed b Hanbel, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b Hanbel*, C. II, s. 291, 392, 442, t.y.
- 34) Meryem, 19/71.
- 35) İlgili hadislere bütün halinde bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. II, s. 197 vd.
- 36) Cehennemin halen mevcudiyeti, ebediliği vb. konular da çalışmamızın alanı dışındadır. İlgili konuda bk. Tunçbilek, Hasan Hüseyin, “*Cennet ve Cehennem Halen Mevcut mu?*” *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, C. VII, S. 2, s. 53-62; Altundağ, Mustafa, “*Kur'an'da Müşkil Bir Mesele: Cehennem Azabının Ebediliği.*” *Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Elmi Mecmuası = Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin İlmî Mecmuası*, 2007, S: 7, s. 41-88.

öncelikle, ateş ve ateş ile azap gelmektedir. Bunun sebebi; cehennemin isimlerinin ateş manası taşıması, ateşinin develer ve saraylar gibi kıvılcım saçması,³⁷ ateşinin iki defa suya batırıldığı halde³⁸ dünya ateşinden yetmiş kat şiddetli olması,³⁹ en hafif cezasının bastığı yerin, onun beynini kaynatacağı⁴⁰ gibi ayet ve hadislerle dayalı bilgiler olsa gerktir. Ancak cehennemde, sıcak ve soğuk suya/sıvıya, meşrubata ve onlarla bağlantılı azaba delalet eden lafızlar da yeterince bulunmaktadır. Cehennemin bu yönünün akla ilk planda gelmemesi, sularına ve meşrubatlarına delalet eden lafızlarının, ateşe nisbetle daha az dile getirilmiş olmasından kaynaklansa gerektir. Aslında müşahede âleminde yeşil ağaçtan/sulu ateşin çıkması,⁴¹ âhiret âleminde de sıcak ve soğuk gibi iki zıt kutuptan ateşin ve/veya soğğun çıkarılabileceğinin makul ve mümkün olduğuna işaret etmektedir. Cehenneme ait yukarıdaki isim, kelime ve terkipler; bu mekânın bazı özelliklerini batıl inançtan, yanlış işlerden sakınma ve Allah ve Rasûlüne inanarak kulluğun gereklerini yapma siyakinde sevk edilmektedir.

b. Cehennemin suları ve meşrubatları

İsimlerinden de anlaşıldığı gibi cehennem, çok sıcak bir mekândır. Bu sıcaklığın bir kaynağı ateş, diğeri ise muhtemelen ateşle irtibatlı su kaynaklarıdır. Kur'ân-ı Kerim'de, anılan su kaynaklarına gitmeye delalet eden en önemli lafız *virddir*.⁴² *Virddir* sözlükte; *bir şeyi küçük parçalara ayırmak, kuşların suya gelmesi ve sulama vakti gelen koyun, deve gibi hayvanları küçük gruplar halinde suya götürmek, kaynağa varmak* manalarına gelmektedir.⁴³ *Virddin* sözlük manalarında öne çıkan husus, *hayvanları gruplar halinde su kaynağına götürmektir*. Bu anlam Kur'ân-ı Kerim'de; *maşher yerinden susuz olarak cehenneme sevk edilen inkârcı ve isyankârların buradaki şiddetli sıcakla birlikte susuzluklarının artması sebebiyle cehennemin su kaynağına (muhtemelen âniye pınarına) götürülmeleri* anlamında kullanılmaktadır. Anılan ayetin baş kısmındaki *nesûkunun* teşvik manasına gelmesi, şiddetli susuzluk çeken cehennem ehline, gitmekten pişman olacakları su kaynağına gitmelerini teşvik, ironi için olsa gerektir. Allah bu anlamı; denizi geçmekte olan Hz. Musa'nın peşine takılarak su ile helak edilen firavunun, ahirette kavminin önünde onları ateş ve kaynar su denizine götürmesi⁴⁴ örneği üzerinden yine *virdd* kelime-

37) Mürselât, 77/32-33.

38) Muvatta', Cehennem 1 (1941); Abdullberr, Abdullah b Şurûhu'l-Muvatta', haz. Abdullah Muhsin et-Türki, Merkezi Hicr, Kâhire, 1426/2005, C. XXIII, s. 600-01.

39) Müslim, *Sahîhu Müslim*, Cennet 30, C. IV, s. 2184 (Hadis no: 2843); Tirmizî, Cehennem 7, Riyad, t.y, C. I, s. 583 (Hadis no: 2589); ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah Behrâm, *Müsnedü'd-Dârimî/Sünenü'd-Dârimî*, Rikâk 119. Haz. Hüseyin Selim ed-Dârânî, Dârü'l-müğni li'n-neşri ve't-tevzi', Riyâd, 1421/2000, C. III, s. 1880 (hadis no: 2887).

40) Rasûlullah s.a.v. bunu, tencerenin kaynamasına benzetmektedir. Buhârî, Rikâk 51, C. I, s. 1628, (Hadis no: 6562); Dârimî, Rikâk 120, C. III, s. 1881, (Hadis no: 2889).

41) Yâsîn, 36/80; Vâkıa, 56/71-72.

42) Meryem, 19/71, 86; Hûd, 11/98; Enbiyâ, 21/98, 99; Kâf, 50/16.

43) el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. II, s. 172.

44) Hûd, 11/98.

siyle tasvir etmektedir. Takvalı müminlerin cennete, inkârcı ve günahkâr kimselerin de cehenneme zümreler halinde sevk edilmeleri⁴⁵ *virđin*; *susuz hayvanları bölükler halinde suya götürmek* manasıyla örtüşmektedir. İnkârcı ve günahkârların cehennem kaynağına sevklerinin; yürüyerek, ayakları yalın, başları açık ve susuzluktan kopmuşçasına bitkin olacakları nakledilmektedir.⁴⁶ *Virđten* türetilen *vârid* ise, su kaynağına *varan*, *götürülen*, *gönderilen* kişi⁴⁷ ve bütün insanların cehenneme götürülecekleri zımında kullanılmıştır.⁴⁸ Kuşkusuz bu bilgiler, varlığı suya dayalı insanı, ızdırap dolu cehennem bu kaynağından sakındırmak ve cennetin güzelliklerine davet bağlamında sevk edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de, çok fazla su nev'ine sahip olan cennetin su kaynaklarına varışı ifade etmek üzere *virđin* kullanılmaması oldukça dikkat çekicidir. Anılan özellikteki cennetlere “*girin*” fiilinin kullanılması⁴⁹ ve *virđin* zikredilmemesi, cennetin su kaynaklarını göstermeye ve/veya oraya götürmeye ihtiyaç olmayacak kadar çok olduğunu ihsas ettirmek için olsa gerektir. Bu mana, ‘pınarları çok yaygın, erişimi kolay ve gölgesi çok olduğu için cennette susamazsın’ mealindeki ayetle⁵⁰ ve cennetin pınarlarından çokça bahsedilmek⁵¹ ve cehennem sadece *âniye* pınarına yer verilmeyle⁵² de teyit edilmektedir. Ayrıca cennet namzetlerinin mahşerde *kevser* ve diğer su kaynaklarıyla susuzlukları giderildiği ve elçiler gibi meşrubatları ve yol azıkları yanlarına verildiği için,⁵³ cennete erişinceye kadar onları su kaynağına götürmek gerekmeyeceği iması sezilmektedir.

Virđin cehennem için kullanılmasına dair bir ihtimal, bütün insanlar cennetin su kaynaklarına sevk edilmişken, iman ve iyilikleri bu kaynağa erişmeye engel olanlar, cehennem su kaynaklarına götürülmüşler, takvalılar ise, cehennem su kaynaklarının yüksek noktasından -iyiliklerine uygun hızla- geçirilip uzaklaştırılarak,⁵⁴ cennetin su kaynaklarına nail kılınmışlardır. Bu ihtimali; kabre konulan herkese, sevincini veya pişmanlığını artırmak için su kaynaklarına sahip cennette ve cehennemde gitmesi muhtemel makamla-

45) Zümer, 39/71, 73; Geniş bilgi için bkz. Saka, Şevki, “Müminler Cehennem’e Girer mi?”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2000, C. XLI, s. 29-41.

46) Meryem, 19/86; Hadiste bu mana *İtâşen/susuz* kelimesiyle tefsir edilmektedir. Buhari, Bed’ü’l-Halk 10, C. I, s. 804, (Hadis no: 3257); el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, C. IV, s. 363; el-Beğavi, el-Huseyn b Mes’ûd, *Medâlimü’t-tenzîl*, haz. Muhammed Abdullah en-Nemir v.dğr., Dârü’t-Tayyibe, Riyâd, 1409, C. V, s. 255; el-Kurtubî, Ahmed b Ebu Bekr, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, haz. Abdulmuhsin et-Türki, Müessesetu’r-Risâle, y.y., 1426/2006, C. XIII, s. 516.

47) Yûsuf, 12/19.

48) Meryem, 19/71.

49) Bk. Abdülbaki, *el-Mu’cemü’l-Müfehres*, “Udhulü”, s. 254.

50) Tâhâ, 20/119.

51) Hicr, 15/45; Sâffât, 37/45; Duhân, 44/52; Zâriyât, 51/15; Rahmân, 55/50, 66. Bk. Abdülbaki, *el-Mu’cemü’l-Müfehres*, “Ayn/uyûn”, s. 495.

52) Duhân, 44/45; Rahmân, 55/44; Gâşiyeh, 88/5.

53) Meryem, 19/85; Celalü’l-Din es-Suyuti (911/1505), *ed-Dürrü’l-Mensûr fi’t-Tefsir-i bi’l-Me’sûr*, haz. Abdu’l-Muhsin et-Türki, Merkezü Hicr, Kahire, 2003, C. X, s. 132 vd.

54) Enbiyâ, 21/98-101; Rasûlullah (s.a.v.) sırat üzerinden geçişi, şimşek hızından-sürünmeye kadar derecelendirmektedir. Müslim, İman 329, C. I, s. 187, (Hadis no: 329).

rının gösterilmesi⁵⁵ akla getirmektedir. Bu konudaki başka bir ihtimal, cennetin ve cehennem suları aynı kaynaktan doğmasına⁵⁶ rağmen, cehennem sularının mahşere daha yakın noktaya ulaşması ve bütün insanların o kaynaklara doğru sevk edilmesinden dolayı onun su kaynaklarına sevkinden bahsedilmekle yetinilmiştir.

Netice itibarıyla cehennem halkının su ihtiyacına olumlu cevap verildiği ve onlara farklı özelliklerde su/meşrubat hazırlandığı onlardan sakındırma üslubuyla ayetlerle bildirilmektedir. Cehennemdeki anılan bu suları, doğal kaynak şeklinde çıkanlar ve cehennem halkının vücudundan çıkan sıvıların birikintileri şeklinde tasnif etmek mümkündür. Her ne kadar insan vücudundan çıkan sıvılar su olarak değerlendirilemese de, cehennem halkının onları susuzluklarını gidermek için içmeye mecbur bırakılmaları,⁵⁷ onları da su kapsamına almayı lüzumlu kılmaktadır. Cehennem suları, pınarları ve nehirleri denilebilecek birinci kısma, isimler ve sıfatlar olarak mütedahil şekilde sevk edilen; *mâul mühl*,⁵⁸ *hamîm*,⁵⁹ *ayn/âniye*,⁶⁰ *şerâb/şürb*,⁶¹ *nühâs*,⁶² *şevb*,⁶³ *katırân*⁶⁴ kelimeleri girmektedir. İkinci grup suları/sıvıları ise *sadîd*,⁶⁵ *gassâk*,⁶⁶ *gislîn*,⁶⁷ oluşturmaktadır. Her iki kısma ait suların; içilebilme özelliğini, soğukluk-sıcaklık ve etkileme derecesini ve seslerini niteleyen müstakil ifadeler de bulunmaktadır ki bunlar; *virid*,⁶⁸ *yetecerrau*,⁶⁹ *lâ yusîğu*,⁷⁰ *yeşvî*,⁷¹ *yağlî*,⁷² *zemherîr*,⁷³ *teğayyuz*, *zefîr*, *şehîk*⁷⁴ ve *tefûrdur*.⁷⁵

55) Tirmizî, Zühd 5, C. I, s. 522, (Hadis no: 2308); Ayrıca bkz. İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ân*, C. VIII, s. 218 vd.

56) Buhârî, Rikâk 51, C. I, s. 1628, (Hadis no: 6560); Tirmizî, Cehennem 10, C. I, s. 584, (Hadis no: 2597-2599); el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XX, s. 143.

57) Nebe', 78/24-25.

58) Kehf, 18/29; Meâric, 70/8.

59) En'âm, 6/70; Yûnus, 10/4; Hac, 22/10, 19; Sâffât, 37/67; Sâd, 38/57; Mü'min, 40/72; Duhân, 44/46, 48; Muhammed, 47/15; Rahmân, 55/44; Vâkıa, 56/42-44, 54, 93.

60) Duhân, 44/45; Rahmân, 55/44; Gâşiye, 88/5.

61) En'âm, 6/70; Yûnus, 10/4; Kehf, 18/29; Vâkıa, 56/54, 55; Nebe', 78/24.

62) Rahmân, 55/35; Buhari, Bed'ü'l-Halk 10.

63) Sâffât, 37/67; Şevb *halt* manasınadır: *Adam yemeğini karıştırdı* denir. el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. II, s. 387.

64) İbrâhîm, 14/50; Kehf, 18/96; Rahmân, 55/44; Gâşiye, 88/5.

65) İbrâhîm, 14/16; Kehf, 18/29.

66) Sâd, 38/57; Nebe', 78/24.

67) Hâkka, 69/36; Buhari, Bed'ü'l-Halk, 10, C. I, s. 804, (Hadis no: 3257).

68) Meryem, 19/86; *İtâşen/susuz*; Buhari, Bed'ü'l-Halk 10, C. I, s. 804, (Hadis no: 3257).

69) İbrâhîm, 14/17.

70) İbrâhîm, 14/17; Hıcr, 15/12; Nahl, 16/66.

71) Kehf, 18/29.

72) Duhân, 44/45.

73) İnsân, 76/13.

74) Hûd, 11/106; Mülk, 67/7.

75) Mülk, 67/7.

Kuşkusuz, kaynağı ve vasfı ne olursa olsun aslında cehennem sularına su/meşrubat denilmez, zira onlar ne soğuk ve ne de faydalıdır.⁷⁶ Onlara yukarıdaki isimlerin verilmesi, niceliğini ve niteliğini anlatmak için olmalıdır. İçilmesi imkânsız olan bu cehennem sularından içme ümidi kalmayan cehennem halkının, cennet ehlinde dilendikleri sular da mahrum bırakıldıkları zaman,⁷⁷ anlamları aşağıda incelenen suları içmeyi denemeye mecbur kalacakları anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de cehennem halkına verileceği belirtilen suların ilki *mâdir*/su. Cehennemdeki bu su, yalın halde zikredilmemiş, *sadîd*,⁷⁸ *mühil*⁷⁹ ve *hamîm*⁸⁰ ile nitelenmiş veya onlara benzetilmiştir. Bu sıvılardan *sadîd*, cehennem halkının vücutlarından çıkan sular grubunda bulunduğu yerinde açıklanacaktır. Cehennem halkına verilecek suların benzetildiği ikinci kelime, maden eriyiği demek olan *mühil*dür.⁸¹ Bu benzetmeyle suyun koyuluğu ve şiddetli yakıcılığı vurgulanmıştır, ancak *mühil*ün, niceliğini kavramak için daha yakından incelenmesi gerekmektedir.

Mühil; *sakin olmak, beklemek* anlamına gelen *mehl* kökünden türetilmiştir. *Bakır ve gümüş eriyiği ve yağ tortusu* anlamına da gelen⁸² bu kelime, *ilaç* olarak da kullanılan bir çeşit akışkan, siyahi koyu katrana da denilmektedir.⁸³ Meâric suresinin 8. ayetindeyse kıyamet esnasında göğün hali anlatılırken *sıvı yağın tortusu* manasında⁸⁴ kullanılmakla, bakır renginde, çok sıcak ve yapışkan bir sıvı olduğu bildirilmektedir. Nitekim Abdullah b Mes'ûd [v.32/653] (r.a.) beytülmalde bulunduğu esnada kendisine *mühil*ün manası sorulduğunda, gümüş ve altın parçalarını eritmiş ve sonra: 'İşte dünyada *mühle* en çok benzeyen bu eriyiktir, tek farkı bundan daha sıcaktır ve bu, aynı zamanda kıyamet günündeki semanın rengidir' ifadesiyle açıklamıştır.⁸⁵ Rasûlullah (s.a.v.) yanık yağ gibi olan *mühil*ün sıcaklığının keyfiyetini, azap edilenlerin *mühle* yaklaştıklarında, yüzlerinin kavrulan/haşlanan derisinin, onun içine düşüreceği haberiyle açıklamaktadır,⁸⁶ kelimenin *ilaç* manası dikkate alındığında, ayetin devamındaki bu içeceğin ve mekânının fenalığını bildiren ifadeler, cehennem halkını daha da tahkir etmiş olmaktadır. Zira dünyada ilaç olarak kullandıkları bu sıvı, cehennemde kendisine yaklaştıklarında şifa vermek bir yana, yüzlerinin derisini haşlayıp içine dökmekte ve onlara onulmaz acı ve elem vermektedir. Şüphesiz *mühil* hakkında verilen bu bilgiler de insanı, inkârı seçmekten vazgeçirmeye matuftur.

76) Nebe, 78/24-26.

77) A'râf, 7/50.

78) İbrâhîm, 14/16.

79) Kehf, 18/29.

80) Muhammed, 47/15.

81) Kehf, 18/29; ez-Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b es-Serî, *Meâni'l-Kur'an ve i'râbiüh*, haz. Abduh Şelebî, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1408/1988, C. III, s. 282.

82) ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, C. III, s. 282.

83) el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. IV, s. 171; Cehennemden kendisi, ağacı, suyu, içindeki insanların hepsi siyahtır. el-Kurtubî, el-Câmi', C. XIII, s. 262.

84) ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, C. V, s. 220; el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, C. V, s. 168.

85) et-Taberi, Ebû Cafer Muhammed *Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, haz. Abdullah et-Türkî, Merkezü'l-Buhûsi ve'd-Dirasâti'l-Arabîyyeti'l-İslâmiyye, Kâhire, 2001, C. XXI, s. 56.

86) Tirmizi, Cehennem 4, C. I, s. 581, (Hadis no: 2581).

Kur'ân'da cehennem halkına sunulacağı bildirilen suları niteleyen ikinci kelime *hamîm*dir.⁸⁷ *Hamîm*, işi ve akrabayı önemsemek kökünden türetilmiştir. Önemsenen iş ve akraba ile daha fazla vakit geçirildiğinde, insana *samimiyet* ve *ülfet* verdiğiinden mülhem olsa gerektir ki Araplar, ısıtılan her şey için de *hamîmi* kullanmışlardır.⁸⁸ İçinde geçtiği ayetlerden⁸⁹ anlaşıldığına göre *hamîm*, *iç organları eriten*⁹⁰ ve *koparan*, *sıcaklığın zirvesindeki su*⁹¹ manasındadır. Rasûlullah (s.a.v.) bu ayetleri, cehennem halkının başlarından aşağıya *hamîm* döküldüğünde içlerini eriteceği ve eriyerek sıvılaştıran organların ayaklarından dışarıya akacağı⁹² şeklinde tefsir etmiştir. *Hamîm*in türevlerinden olan *hammâma* bu isim, *çok terlettiği* veya *içerisinde sıcak su* bulunduğu için verilmiştir. *İç yağımı eritmek* manasındaki *ehamme* de bu kökten türetilmiştir. Hastalık çeşitlerinden *hummâya*, *çok terlettiği*, *aşırı hararet verdiği* veya *ölüme götürdüğü* için bu isim verilmiştir.⁹³ Kaplıca suyu demek olan *hammetü* manalarından hareketle olmalı ki *hamîme*, cehennem halkının gözyaşlarının havuz gibi birikip cehennemin hararetiyle kaynar derecede ısıdıktan sonra kendilerine içirilen su manası verilmiştir.⁹⁴ Bu anlama göre *tatmak* manasındaki *azâb* kelimesi, cehennem halkı için nasıl *hakaret* ve *zillet* anlamına dönüşmüşse, 'dünyadayken şifa aranan ve faydalanılan kaplıca suyu, burada size şifa değil, içinizi ve derilerinizi eriten/sıvılaştıran bir azaba dönüşecektir' manası kazansa gerektir. Bu mana: "**İşte (azap), onu tatsınlar: Bir kaynar su ve bir irin**" ayetinde⁹⁵ de dile getirilmektedir. *Hamîm*, *senin arzuladığın ve seni arzulayan kişi* anlamına da gelmektedir ki bu takdirde mana: *seni özleyen azap, sana kavuşmayı beklemektedir* şeklinde anlaşılabilir. Bu mana, "**Onun anası ateştir**" ayetinde⁹⁶ kastedilen anlam ile de benzeşmektedir. Rahmân suresinin 44. ayetindeki *hamîmi* niteleyen *ân*, cehennem halkının vücutlarından akan sıvıların çukurlarda birikerek sıcaklığın zirvesine ulaştıktan sonra cehennemliklerin oraya daldırılması anlamına gelmektedir. Aynı ayet cehennem halkının, ateş ve kaynar su arasında götürülüp getirileceğini de ifade etmektedir. *Ân* ayrıca bu suların her an cehennem halkına içirilmek ve içine daldırılmak için hazır tutuldukları manasında da yorumlanmıştır.⁹⁷ *Su dökmek/boşaltmak* manasındaki *sabb* fiilinin,⁹⁸ cehennem halkının başlarının üzerinden dökülen

87) Muhammed, 47/15.

88) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. X, s. 453.

89) En'âm, 6/70; Yûnus, 10/4; Hac, 22/19-20; Sâffât, 37/67; Sâd/38/57; Mü'min, 40/72; Duhân, 44/46, 48; Rahmân, 55/44; Vâkıa, 56/42-44, 54, 93.

90) Ayette geçen *yusheru* fiili, *ateşin iç yağım eritmesi* manasından alınmıştır. el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, C. II, s. 220.

91) Muhammed, 47/15; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VII, s. 98; C. IV, s. 121; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XIX, s. 261.

92) Tirmizi, *Cehennem*, 4, C. I, s. 581, (Hadis no: 2582).

93) el-İsfehânî, *el-Müfradât*, C. I, s. 185-86.

94) el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. I, s. 359-60; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XXII, s. 21.

95) Sâd, 38/57.

96) Kâria, 101/9.

97) el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, C. III, s. 118; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XX, s. 148.

98) Duhân, 44/48.

ve içlerini ve derilerini eriten *hamîm*⁹⁹ ile kullanılması, bu sulardan cehennemliklerin üzerlerine dökülerek de azap edileceğini göstermektedir.

*Hamîm*in bütün bu kök manalarından ortaya çıkan anlamlar özetlendiğinde onun; sıcaklığıyla şiddetle terleteceği ve hatta organları eriterek sıvılaştıracağı anlaşılmaktadır. Kelimenin *işe ve akrabaya ülfet* anlamı, cehennem halkının sürekli *hamîm*in içinde olmalarına işaret etmektedir. *Senin arzuladığın ve arzulandığın şey* anlamı ise, cehennem ehlinin şiddetli susuzluk çekmeleri neticesinde *hamîmi* arzulayacaklarını, *hamîm*in de tıpkı candan bir dost¹⁰⁰ ve işini şevkle yapan kişi gibi onları arzulayacağını akla getirmektedir. *Hamîm*in cehennem halkını terletmesi ve üzerlerine bolca dökülmesi neticesinde organlarının eriyerek, içine daldırılacak kadar büyük havuz oluşturacağı ve bu havuzdan içmek zorunda da kalacakları anlaşılmaktadır. *Hamîm*in bu manaları da insanın inanç ve davranışlarını hakka tabi kılmasını sağlamaya yönelik olduğu kuşkusuzdur. Bu sulara ilave olarak cehennem halkı için yaratılan sıcak su pınarı da bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de dünya hayatından bahseden ayetlerde sıcak su kaynaklarından doğrudan¹⁰¹ söz edilmezken, ahiret hayatında şiddetli sıcaklıkta kaynayan pınar¹⁰² bulunduğu bildirilmektedir. Bu pınar, cehennemın yaratıldığı andan itibaren ısıttığı, harareti ve kaynaması en yüksek seviyede ve bir damlasının dünya dağına üzerine düşmesi halinde onu eriteceği söylenen *Âniye* pınarıdır.¹⁰³ Cehennem halkının ateşten bunaldıkça sıcaklığın zirvesindeki suya götürülüp-getirileceğini bildiren ayet¹⁰⁴ de bu pınara delalet etse gerektir. Şayet *hamîm* ile kastedilen bu pınar ise, onun kaynayıcı özelliğini de *zakkûm*un mideleri kaynatmasının *hamîme* benzetilmesi¹⁰⁵ vermektedir. O takdirde bu pınar, *hamîm*in sıfatı kılınmakla, *azap için hazır bekletilen kaynar su*¹⁰⁶ manasını da kazanmaktadır. *Âniye* hakkında cehennem halkının vücutlarından çıkan kanla ve irinle karışık sıvıların biriktiği sıcak vadi olduğu ve onların bu sıcak suyla dolu vadiye daldırılarak azap edilecekleri de söylenmiştir.¹⁰⁷ Bu son açıklamalara göre, *hamîm*in kaynağı da bu pınar olsa gerektir. *Hamîm*in, "**Orada ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadacaklar!**" ayetinde¹⁰⁸ geçen *serinlik*ten istisna olduğu ve ayetin: *orada şiddetli soğukluktaki hamîmden başka serinlik tatmayacaklar* anlamı kazandığı da söylenmiştir.¹⁰⁹ Yukarıda verilen bilgiler, bu suyun renginin siyahımsı ve seyyelan derecesinin koyu olacağına delalet etmektedir.

99) Hac, 22/19-20.

100) Şuarâ, 26/101.

101) *Hamietinin hâmiye* kiraatine bağlı olarak *kaplıca suyu* manası verilmesi çok istisnaidir.

102) Gâşiye, 88/5.

103) Gâşiye, 88/5; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VIII, s. 408.

104) Rahmân, 55/44;

105) "O, maden eriyiği gibidir. Kaynar suyun kaynaması gibi karınlarda kaynar." Duhân, 44/44-46.

106) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXII, s. 233-34.

107) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XX, s. 148.

108) Nebe', 78/24-25.

109) İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. VIII, s. 307.

Rengi ve vasfı içmeye müsait olmamakla birlikte bu sıvılar, meşrubat olarak sayılmakta ve insanlara, bu azaba mukabil cennetin sefasını sürecektir hayatı benimsemeleri çağrısı zımnen yapılmaktadır. Su içme, içirme ve su içme vakti ise, *şrb*, *sky* ve *ğys* kökleriyle ifade edilmektedir.

Kur'an'da; *su içmek*, *su içme vakti* ve *meşrubat* anlamına gelen *şerb/şirb/şürb*, *çiğnemeksizin yutulan ve içilen sıvılar*, *şürb/şerâb* kelimeleriyle¹¹⁰ kullanılmaktadır. Bu kavramlar, cehennem halkı için bazı tamlamalarla, benzetmelerle ve sıfatlarla nitelenmektedir.¹¹¹ Bunlardan ilki, *şarabın hamîmle* ilişkilendirilmesidir.¹¹² *Hamîm, ısı derecesi son haddinde olan kaynar su* manasına gelmekle ayetlere, *kaynar sudan alınmış içecek*¹¹³ anlamı kazandırmaktadır. Bir başka ayette,¹¹⁴ cehennem halkının su içmeleri *hîme* benzetilmiştir. *Hîm* ise, *hastalığı sebebiyle ölüncüye dek suya doymayan deve*¹¹⁵ ve *suya kanmayan kumluk arazi için*¹¹⁶ kullanılmaktadır. Bu ayete göre cehennem halkı şiddetli susuzluklarını, içmekle doyamayacakları¹¹⁷ *hamîm* ve *gassâk* sıvılarıyla¹¹⁸ gidermeye çalışacaklardır. Cehennem halkının suları içmeye doyamamaları, cehennemnin sıcaklığının sürekli susatması ve sıcaklığı ve iğrençliği sebebiyle içilemez derecedeki suları kana kana içememekten kaynaklansa gerektir. Cehennem şaraplarından bir diğeri, maden eriyiği anlamındaki koyu ve sıcak sıvı olan *mühle* benzetilmektedir.¹¹⁹ Dünya hayatında suyun hayati önemini çok iyi bilen insan için cehennemdeki susuzluğun boyutunun sıklıkla bildirilmesi, onu oraya düşmekten sakındırmayı ve hatta korumayı amaçlamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de; *su vermek/ikram etmek* anlamındaki *saky*¹²⁰ de; dünyada,¹²¹ cennette¹²² ve cehennemde¹²³ *su vermek* anlamlarında kullanılmıştır. Bu fiil, cehennem halkına; *hamîmden*,¹²⁴ *âniye pınarı*ndan¹²⁵ ve *sadîden*¹²⁶ su verileceği kapsamında geçmekte-

110) En'âm, 6/70; Yûnus, 10/4; Nahl, 16/69; Kehf, 18/29; Vâkıa, 56/54-55; Nebe', 78/24; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. II, s. 317; Ayrıca bk. Abdülbaki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres*, "Şrb", s. 377.

111) En'âm, 6/70; Kehf, 18/29; Vâkıa, 56/54-55; Nebe', 78/24.

112) En'âm, 6/70; Yûnus, 10/4; Vâkıa, 56/54; Nebe', 78/24.

113) En'âm, 6/70; Yûnus, 10/4; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. VIII, s. 425; C. X, s. 453.

114) Vâkıa, 56/55.

115) el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, C. III, s. 128; ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, C. V, s. 113.

116) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XX, s. 205.

117) İbn Kesîr, *Tefsîriü'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. VII, s. 538.

118) Nebe', 78/24-25.

119) Kehf, 18/29.

120) ez-Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b Ömer, *Esâsü'l-Belâğa*, haz. Muhammed Bâsil, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, C. I, s. 464.

121) Nahl, 16/66; Mü'minûn, 23/21; Furkân, 25/49.

122) İnsân, 76/21.

123) İbrâhîm, 14/16; Muhammed, 47/15; Ğâşiye, 88/5.

124) Muhammed, 47/15.

125) Ğâşiye, 88/5.

126) İbrâhîm, 14/16.

dir. Bu içeceklerin ilk ikisi, yukarıda belirtildiği gibi son derece sıcak ve organları eritici özelliktedir. *Sadîd* ise ileride genişçe işleneceği üzere, cehennem halkının vücutlarından çıkan irin, kan vb. şiddetli sıcak sıvıların genel adıdır. Konuyla bağlantılı bir diğer kavram ise, yağmur manasındaki *ğays* kökünden türetilen *yardım istemek/istiğâse* ve *yardımda bulunmak/yüğâsü*¹²⁷ ifadeleridir. *Yardım istemek* ve *yardımda bulunmak* genel manada bir isteği bildirmekteyse de, ayetin bağlamı ve bu fiillerin yağmur/ğays kökünden türetilmiş olması, cehennem ehlinin su talebinde bulduklarında, zikredilen meşrubatlarla onlara yardım edileceği manasını öncelikle akla getirmektedir. Bu yardım ifadelerinin ise, onları alçaltmak ve bu zelil hayata düşmekten sakındırmak maksatlı olduğu açıktır.

Cehennem sularının renk, karışım ve seyelan derecesine işaret eden kavramlar da bulunmaktadır. Bunlar; -yukarıda açıklanan bakır renginde maden eriyiği anlamındaki *mühl* istisna edildiğinde- *nühâs*,¹²⁸ *şevb*¹²⁹ ve *katrândır*.¹³⁰ *Nühâs*, *yücelmenin zıddı* olan *nahstan* türetilmiştir ki, *şiddetli kırmızılıktan sarıya çalan renge ve alev olmayan dumana* denilmektedir.¹³¹ Ancak Buhârî [v.256/870] bu kelimeyi, *cehennem halkının üzerine dökülen sarı maden eriyiği* ile açıklamaktadır¹³² ki o bu izahını, Abdullah b Mesûd'un, bu kelimeyi maden eriyiği anlamındaki *mühl* ile tefsir etmesine¹³³ dayandırsa gerektir. Bu durumda arşın alt kısımlarından doğarak¹³⁴ cehennem halkının üzerine dökülen bu maden eriyiği nehrinden dumanlar yükselecektir. Bu dumanın alevsiz olması, nehrin yanarak değil, ısısını koruyarak aktığına delalet etmektedir. *Yücelmenin zıddı* anlamı ise, cehennemnin alt vadilerine doğru aktığı manasını akla getirmektedir. Anılan bu nehrin, müstahaklarını sadece korkutmak için değil, aynı zamanda kendisinden alınan sıvının onların başlarından dökülerek azap edilmek¹³⁵ üzere akıtıldığı anlaşılmaktadır. İlave olarak, akan nehrin dip noktada baraj gibi birikintiyle son bulması da akla gelmektedir. Bu durumda cehennemnin en alt katmanındakilerin azabının daha şiddetli olacağı fikri makul hale gelmektedir. Cehennem sularının acıcılığını vasfeden kavramlardan bir diğeri *şevb*dir.

Kök anlamı karıştırmak olan *şevb*, *şaraba su katıp karıştırmak* manasına gelmektedir.¹³⁶ Cehennem halkı, *zakkûmu* güçlüğüle yuttuktan sonra üzerine *hamîm* içeceklerdir, sonrasında midelerinde *zakkûmun* acılığı ile *hamîmin* yakıcılığı birbirine karışarak iç organlarını kaynatacak ve eriterek sıvı haline geldikten sonra dışarı akacaktır.¹³⁷ Bu

127) Kehf, 18/29; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. V, s. 3323.

128) Rahmân, 55/35; Buhari, *Bed'ü'l-Halk* 10, C. I, s. 804, (Hadis no: 3257).

129) Sâffât, 37/67.

130) İbrâhîm, 14/50.

131) el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. IV, s. 198-99.

132) Rahmân, 55/35; Buhari, *Bed'ü'l-Halk*, 10, C. I, s. 804, (Hadis no: 3257).

133) el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VII, s. 449.

134) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XX, s. 143.

135) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXII, s. 225.

136) Sâffât, 37/67; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. II, s. 364.

137) Muhammed, 47/15; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VII, s. 43; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. VIII, s. 425.

karışımın, cehennem halkının gözyaşları, kanları ve irinleriyle karışarak meydana gelen *gassâk* ile kaynar suyun karıştırılarak¹³⁸ içirilmesi şeklinde olacağı da ifade edilmektedir. Duhân suresinin 45. ayetinde belirtilen cehennem halkının karınlarını kaynatacak olan sıvının *gassâk* olduğu da söylenmiştir.¹³⁹ Aynı ayette bu kaynama, *hamîmin* kaynamasına benzetilmekle onun şiddeti vurgulanmıştır. Sâffat suresinin 67. ayetinde “**onların hamîmden bir haşlamaları vardır**”¹⁴⁰ ifadesi, *şevbin* hem kaynar olmasına ve hem de suyun çokluğuna delalet etmektedir.

Cehennem sularının vasıflarını belirten bir diğer lafız olan *katrân*; *su damlası*, *öbek* ve *peş peşe* manasına gelen *katr* kökünden türetilmiştir, *ebhel* ağacından alınarak kaynatıldıktan sonra süzülerek elde edilen mat, siyah sıvıdır.¹⁴¹ Bu sıvı, kaynatılarak sıcaklığın üst noktasına çıkarılırken koyulaşmaktadır.¹⁴² *Katran*, *kıtr/bakır* ve *ân/en yüksek sıcaklıktaki sudan* oluşan birleşik kelime şeklinde de kıraat edilmiştir.¹⁴³ Nitekim Kur’an-ı Kerimde *kıtr* ve *ân* kelimeleri müstakil olarak yer almıştır.¹⁴⁴ Bu takdirde birinci anlamına göre cehennem halkı, katrana benzeyen siyah suyu, ikinci manasına göre ise, bakır eriyiği gibi harareti suyu içmeye çalışırken üzerlerine dökülecekleri anlaşılmaktadır. Rasûlullah (s.a.v.) de ölümler arkasından ağıt yakarak üzerini parçalayan kimselerin tövbe etmeden ölmeleri halinde katrandan gömlek giydirileceklerini bildirmektedir.¹⁴⁵ Bu durumda onların, koyu, sıcak ve yapışkan sıvıya bandırılmış gömleğin vücutlarına giydirilmesiyle veya o suyu içmeye çalışırken üzerlerine dökülmesiyle, sanki deri gibi üzerlerine yapışarak azaba maruz bırakılacakları anlatılmış olmaktadır. Ayrıca bu anlam, “...**inkâr edenler için ateşten giysiler biçilmiştir. Başlarının üstünden de kaynar su dökülür.**”¹⁴⁶ ayetiyle işaret edilen azaba da benzemekte ve/veya delalet etmektedir.

Cehennem bu sularının nereden geldiği konusunda iki ihtimal bulunmaktadır. Bunlardan ilki, tıpkı cennetin suları gibi uzak bir noktadan doğarak nehirler halinde cehenneme gelmesidir. İkinci ihtimal ise, cehennem ehlinin “...**Başlarının üstünden de kaynar su dökülür.**”¹⁴⁷ ayetindeki *sabbe* fiilinin; bardaktan boşalırçasına yağmur yağdırmak manasında kullanılmasından hareketle¹⁴⁸ yağmur şeklinde yağdırılmasıdır. Bu ikinci ihtimal, hoş koku ve lezzetli şarap yağdıran cennet yağmurlarının¹⁴⁹ mukabili olmasını ve (Hûd ve Şuayb a.s.’in kavimlerinde olduğu gibi) cehennem halkına azap

138) el-Kurtubî, *el-Câmi*, C. XVIII, s. 45.

139) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXI, s. 58.

140) Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, t.y., C. VI, s. 4053.

141) İbrâhîm, 14/50; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. III, s. 401.

142) el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. II, s. 82.

143) el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. IV, s. 363.

144) Kehf, 18/96; Rahmân, 55/44; Gâşiye, 88/5.

145) Müslim, Cenâiz 29, C. I, s. 644; el-Kurtubî, *el-Câmi*, C. XII, s. 473.

146) Hac, 22/19.

147) Hac, 22/19.

148) *Sabbe* fiili, kaptan boşaltılırcasına yağmur yağdırılması manasında da kullanılmaktadır. Abese, 80/25.

149) Tirmizi, Cennet 15, C. I, s. 573-574, (Hadis no: 2549); İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ân*, XII, 238, 267.

ekleyen¹⁵⁰ felaket yağmurlarını akla getirmektedir. *Hamîm*, *mühl* isimli suların renginin kırmızıya çalan sarı renginin, anılan sıvılar cehennem halkına içirildikten ve üzerlerine döküldükten sonra onların kanlarıyla da karışarak katran rengine dönüşeceği ve bu halinin *katrân* ile ifade edildiği akla gelmektedir.

Cehennemdeki suların bir diğer kısmını, cehennem halkının vücutlarından çıkan *sadîd*,¹⁵¹ *gassâk*¹⁵² ve *gıslîn*¹⁵³ sıvıları oluşturmaktadır. *Sadîd* sözlükte, *yaradaki iltihap akıntısının kanla karışmış halidir*. Kur'an'da kullanıldığı en geniş anlamı ise, *cehennem halkının vücutlarının iç ve dış organlarından akan kan, irin vb. koyu, yapışkan yara akıntısıdır*.¹⁵⁴ İğrençliğinden dolayı ona *yaklaşmamak* ve ondan *yüz çevirmek* anlamındaki *saddeden* türetilmiştir.¹⁵⁵ Rasûlullah (s.a.v.), cehennem halkına *sadîd* sunulduğunda ondan ikrah edeceklerini, biraz yaklaştırıldığında başlarının derisini kavurarak/haşlayarak önlerine dökeceğini, içirildiklerinde iç organlarını koparacağını ve eriyen iç organlarının arkalarından akıp gideceğini¹⁵⁶ haber vermektedir. *Sadîd* ile *gassâk*, eş anlamlı olarak da anlaşılmasına¹⁵⁷ rağmen, *gassâk* hakkında daha fazla fikir ileri sürüldüğü için onun müstakil olarak incelenmesi gerekmektedir.

Gassâk, *gözüün net görememesi* ve *yaş akıtması* manasındaki *ğasaktan* türetilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de, cehennem halkının derilerinin yara ve yanıklarından çıkan irinli, kanlı ve terle karışık suyun kokuşmuş hali kastedilmiştir ki bu anlam,¹⁵⁸ *gözden yaş akmak* manasına uygun düşmektedir. *Gassâk* hakkında, *cehennem halkının sıkılması sonrasında ortaya çıkan sarımsı pis kokulu sıvıdır* da denilmiştir.¹⁵⁹ Bu koku o derecede etkilidir ki, Rasûlullah (s.a.v.) cehennemdeki *gassâktan* bir kovanın dünyaya dökülmesi halinde, onun pis kokusunun bütün dünya halkına sineceğini haber vermektedir.¹⁶⁰ *Gassâk* hakkında, *zemherîr* gibi soğuk olmasına karşın, kaynar su olan *hamîm* gibi yakıcı olduğu da söylenmektedir. Yine *gassâk* hakkında, *pis kokunun ve soğukluğun son haddinde bulunan ve tatma imkânı vermeyen kar ve zemherîrdir*,¹⁶¹ *cehennemden kaynayıp akan zehir pına-*

150) el-Cevziyye, İbnü'l-Kayyim, *Hâdi'l-Ervâh ilâ Bilâdi'l-Efrâh*, Mektebetü Nehdatü Mısır, Tanta, t.y., s. 220.

151) İbrâhim, 14/16, Kehf, 18/29.

152) Sâd, 38/57; Nebe', 78/24.

153) Hâkka, 69/36; Buhari, Bed'ü'l-Halk 10, C. I, s. 804, (Hadis no: 3257).

154) İbrâhim, 14/16; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. II, s. 382-83; et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XIII, s. 619.

155) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XII, s. 120-21.

156) Tirmizi, Cehennem 4, C. I, s. 581, (Hadis no: 2583).

157) et-Taberî de bu anlamı tercih etmektedir. *Câmiü'l-Beyân*, C. XX, s. 128 vd.

158) Sâd, 38/57; Nebe', 78/25; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. III, s. 280; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, VII, 99.

159) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XVIII, s. 230.

160) Tirmizi, Cehennem 4, C. I, s. 582, (Hadis no: 2584).

161) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXIV, s. 30 vd. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. VII, s. 307.

rıdır¹⁶² da denilmiştir. Gerek hadis-i şerifte kova ile dökülen sıvı tanımlaması ve gerekse *gecenin çöken ilk karanlığı*¹⁶³ kök manasından hareketle *gassâkın akıcı, siyah renkli, iğrenç kokulu, sıcak veya soğuk haliyle yakıcı bir içecek* olduğu anlaşılmaktadır.

Cehennem içeceklerinden bir diğeri, *gassâka* benzeyen *gıslîndir*. *Gıslîn*, yıkamak kökünden alınmıştır ve *su* manasına da gelmektedir. İmam Buhârî'nin [v.256/870] tesbitine göre *gıslîn*, yıkanılan her şey (den arta kalan yıkantı suyu) demektir.¹⁶⁴ Bu genel mananın yanında daha özel ve cehennem hayatıyla ilgili olarak; *harareti şiddetli su*¹⁶⁵ ve/veya *ateş halkının yara ve derilerinden akan irinli sıcak sıvı*¹⁶⁶ manası verilmiştir. *Yaranın yıkanması sonucunda çıkan sıvı* anlamı, genel ve özel manaları içerisinde toplamaktadır.¹⁶⁷ İbn Abbas [v.68/687] (r.a.)'dan gelen bir habere göre de cehennem halkının yediği bir ağaçtır ve bu cehennem yiyeceklerinin en iğrenci ve yutmakta belalisidir.¹⁶⁸ Bu izahlar *gıslîn*'in, cehennem halkının üzerlerine dökülen *hamîmin* vücutlarında meydana getirdiği yara vb. akıntılar olduğuna delalet etmektedir. Zira bu anlam, hem *yıkantı su* ve hem de *cehennem halkının yaralarından sızan akıntı* anlamını içine almaktadır.

Sadîd, *gassâk* ve *gıslîn* sıvılarının ortak yanları, cehennem halkının vücutlarından akan irin, kan, ter vb. yakıcı akıntı olmalarıdır. Bu sıvıların, cehennem halkı üzerine *hamîmin* dökülmesiyle vücutlarının parçalanan kısımlarında oluşan yaralardan sızacağı anlaşılmaktadır. Cehennem halkının üzerlerine dökülen *hamîmin*, onların vücutlarına temastan sonra *gıslîn* adını aldığına, onun *yıkantı su* manası işaret etmektedir. Bu suyun vücutlarından ayrılırken ve sonrasında oluşan yaralardan sızan sıvıların *sadîd* ve *ğassak* olduğunu ise, tahammül edilemeyecek şekilde pis kokmaları göstermektedir. Şu halde *hamîm*, cehennem ehlinin üzerine aralıklarla dökülmekte olmalıdır ki, onun oluşturduğu yaralardan kokuşmuş *gassâk* ve *sadîd* sızabilsin. Cehennem halkının üzerlerine *hamîmin* sürekli döküldüğü veya birikintisinde kalacakları varsayıldığında bu sıvının, vücutlarına temasla birlikte kimyevi bir reaksiyon oluşturarak yaralarını derhal kokuşturacağı akla gelmektedir. *Sadîd* organları eriticiliği, *gassâk* zehir gibi acılığı ve *gıslîn* acılığı gidermek maksadıyla içilen sıvı veya yenilen yiyecek olmakla birbirinden ayrılmaktadır. Cehennem halkının, genel olarak birbirine benzeyen bu üç nevi sıvıyı da içmeye uğraşacakları anlaşılmaktadır. Anılan bu kavramların kendisine tahammül edilemez vasıfları; insanın inancını ve davranışını sorgulamaya, hakka uymaya ve erdemli yaşamaya sevk etmeye yönelik bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de cehennemın anılan sularının seslerine ve miktarına, onun kaynamasını ve uğultusunu ifade eden; *teğayyuz*, *zefîr*, *şehîk* ve *tefûr* kelimeleri delalet etmek-

162) el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. II, s. 410; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VIII, s. 315.

163) Felak, 113/3.

164) Buhari, *Bed'ü'l-Halk* 10, C. I, s. 804, (Hadis no: 3257).

165) Hâkka, 69/36. el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. III, s. 280.

166) el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. III, s. 183; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VIII, s. 213.

167) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXIII, s. 240.

168) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XXI, s. 212.

tedir. *Teğayyuz*, insanın sadrının öfkeden kabarması ve bunun dışarıya söz olarak çıkması gibi, cehennemden kaynaması ve/veya sesler çıkarmasıdır.¹⁶⁹ Mülk suresinin 8. ayetinde cehennem, müstahaklarına öfkeden ötürü sanki paramparça olacağı ifade edilmiştir. Anılan ayetteki *ğayz* kelimesinin *ğyz* şeklinde okunuşu da mevcuttur ve buna göre ayet, *kaynamaktan sanki çatlayacaktır*¹⁷⁰ manası kazanmaktadır. Öfkeli sesler çıkarmanın cehennem değil, onun zebanileri olduğu da zikredilmektedir. Şu halde *teğayyuzu*; mecâzî manada cehennemden öfkeden kabarması ve hakiki anlamda ve benzetme yoluyla¹⁷¹ sularının şiddetli kaynama sesi, zebanilerin öfkeli hitap ve davranışları ve/veya bu kızgın seslerin birbirine karıştığı uğultuya benzer sesleri anlamak mümkün görünmektedir. Cehennemden su sesine daha açık delalet eden kavram ise *tefûr*dur.

Tefûr, *fevr* kökünden türemiştir ve *tencerenin kaynaması*, *ateşin alevlenmesi*, *öfke ve dumanın yükselmesi*, *ordunun coşması* manalarına gelmektedir.¹⁷² Cehennem, içerisine atılan inkârcıları ve isyankârları, suyla dolu kazanın, içerisinde bulunan az taneleri kaynatması gibi kaynatacaktır.¹⁷³ Bu hakiki anlamlara göre cehennemden suyu kaynamakta ve inkârcıları içerisinde kaynatmaktadır. Cehenneme girecek olanların devasa büyüklükte olacakları rivayetleri¹⁷⁴ dikkate alındığında, su ile dolu tencerenin az taneleri kaynatması benzetmesine uygun olarak cehennemden, büyük kaynar su denizlerine sahip olması gerekmektedir. Bu kaynayan tencereyi andıran deniz büyüklüğündeki suyun fokurdama seslerinin şiddetini tahmin etmek güç olmasa gerektir.

Cehennem bazen de mecâzî anlamda, inkâr ve isyanlarından dolayı cehennem halkına duyduğu hınç ve öfkeden dolayı çatlarçasına¹⁷⁵ su kaynama sesi gibi güçlü ve zayıf sesler¹⁷⁶ çıkarmaktadır. Cehennemden, müstahaklarına öfkeden veya yemine kavuşmuş (avını yakalamış vahşi) hayvan gibi sevincinden dolayı çıkardığı seslere, zebanilerin öfkeli seslerinin ve cehennemliklerin hıçkırıklarının, iniltilerinin ve feryatlarının karışacağı sezilmektedir. Anılan bu seslere, cehennem halkının, su birikintileri içerisine atılırken ve üzerlerine dökülen su sesleri de karıştığında, ordunun/harbin coşkun naralarını andıran bir sahnenin oluşacağı anlaşılmaktadır. Cehennemden, ehline öfkesini ifade eden diğer iki kelime, *zefîr* ve *şehîk*dir.

Zefîr, gamla dolan göğüsten nefesi kederle ve kısık sesle boşaltmaktır.¹⁷⁷ *Şehîk* ise *zefîr*in zıddıdır ve nefesi alıp uzunca tuttuktan sonra gamlı bir şekilde hıçkırarak bırak-

169) Furkân, 25/12; el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. II, s. 263; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VI, s. 75; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XV, s. 374.

170) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XXI, s. 120.

171) Duhân, 44/45-48.

172) Mülk, 67/7; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. III, s. 345.

173) el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VIII, s. 177.

174) Mesela, dişleri Uhud dağı kadar ve derilerinin kalınlığı kırk iki zira'dır. Tirmizi, Cehennem 3, C. I, s. 580, (Hadis no: 2577).

175) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXIII, s. 124-25.

176) el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. IV, s. 200.

177) Furkân, 25/12; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. II, s. 186; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VI, s. 75.

maktır.¹⁷⁸ Eşek veya benzerlerinin yem isterken hıçkırmasının başlangıcındaki seslere *zefîr*, sonundaki seslerine *şehik* denilmektedir. *Zefîr* ve *şehik*in bu manalarının diğerinin yerine kullanıldığını söyleyenler de olmuştur, ancak her ikisinin manası kederli insanların sesi olmakta birleşmektedir.¹⁷⁹ Müstahakları kendisine atılırken cehennem, arpa görmüş katır gibi hıçkıracağı ve çıkardığı seslerin, melekler ve peygamberler dâhil herkesin dizlerinin bağına çözecek kadar korkutacağı bildirilmektedir.¹⁸⁰ Bu hıçkırığa benzer seslerin cehennem ehlinin, cehenneme atılmaları sırasında kederle hıçkırma ve/veya inleme seslerinin¹⁸¹ olması da mümkün görünmektedir. Bütün bu anlamlar, bir başka ihtimali daha akla getirmektedir: cehennemın kaynar sularına atılan cehennemliklerin, su içerisinde nefes alıp vermeleri esnasında çıkardıkları boğulma sesi ve su kabarcıklarının sesleridir. Zikredilen bu muhtemel manalar; “*O gün Cehenneme, “Doldun mu?” deriz. O da, “daha var mı?” der.*” ayetine¹⁸² de uygun düşmektedir. Cehennemın ve/veya çevresindekilerin çıkardıkları korkunç su sesleri de insanın korku güdüsünü harekete geçirecek onu, korktuğu şeyden emin bir yer bulma arayışına sevk etmeyi hatırlatmaktadır ki bu da cennet hayatını kazandıracak sahih inanca, kesintisiz ibadete ve iyi davranışlara karşılık gelmektedir.

c. Cehennem halkının su içme keyfiyeti ve su ile alakalı yiyecekleri

Yukarıda işaret edildiği gibi cehennem halkını bekleyen sıvılar, serinleten veya susuzluğu gideren içecekler değil, bilakis acılığı, iğrençliği ve sıcaklığından dolayı yudumlanamayan sulardır. Ancak onların bu suları içmeye çalışacakları ve ne derece içmeye muvaffak olabilecekleri *yetecerrau* ve *lâ yüsîğu*¹⁸³ fiilleriyle anlatılmaktadır. Bunlardan *yetecerrau*, *cer* kökünden türetilmiştir, genel olarak *boğazdan yutulan her şey* iken, özel manası, *suyu peş peşe yudumlamaktır*. Ayette, cehennem halkının *hamîm* ve *gassâk* vb. suları içemeyeceğini, içse bile bir defada değil, aşırı sıcaklığı ve acılığı sebebiyle küçük yudumlar halinde güçlükle içebileceklerini ve bu sıvının içlerini kaynatacağını ifade etmektedir.¹⁸⁴ İbrahim suresinin 17. ayetinin devamı, bu suyun ve canın boğazda tıkanıp kalacağını ve içen kişinin, ölmek ve hayat arasında¹⁸⁵ çırpınacağını ifade etmektedir.

Su içmekle alakalı olan *lâ yüsîğu* fiili ise, *sevğ* kökünden türemektedir ki, *meşrubatın boğazdan kayıp gitmesidir*. Allah, bu kökten türetilen ve *sübut/istikrar* anlamı taşıyan iki ismi, *sâiğân* kalıbıyla dünya meşrubatları için kullanmaktadır.¹⁸⁶ Bu isimlerdeki *sübut*

178) Hûd, 11/106; Mülk, 67/7; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. II, s. 186, 364; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XI, s. 211-12.

179) el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. II, s. 28; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. IV, s. 200.

180) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XVII, s. 409-10.

181) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XI, s. 211-12; C. XXI, s. 119.

182) Kâf, 50/30; Rasûlullah (s.a.v.) de cehennemın; gören iki gözü, işiten iki kulağı ve konuşan dili olduğunu bildirmektedir. Tirmizi, Cehennem 1, C. I, s. 580, (Hadis no: 2574).

183) İbrâhîm, 14/16-17.

184) İbrâhîm, 14/17; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. I, s. 233; el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. II, s. 72.

185) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XIII, s. 621.

186) Nahl, 16/66. Fâtur, 35/12.

anlamı, kulların dünyada içtikleri suların ve sıvıların, kolaylıkla boğazlarından akıp git-tiği manasını kazandırmaktadır. Allah, cehennem halkına içme izni verdiği içeceklerini boğazlarından yutamayacaklarını¹⁸⁷ ifade etmek için ise *devamlılık/istimrar* manası ta-şıyan *muzari* kalıbıyla kullanmıştır. Bu durumda ilgili ayetler;¹⁸⁸ *cehennem içecekleri, her içildiğinde boğazdan akıp giden dünya meşrubatları gibi değildir, bilakis defalarca yutulmaya çalışılsa da yudumlamak kolay değildir* manasını kazandırmaktadır. Bu anlam, ayete *neredeyselâ yekâdu* anlamı kazandıran mukarabe fiili getirilmekle de pekiştiril-miş olmaktadır. Cehennem halkının içeceklerini boğazlarından geçiremeyecekleri bilgisi, Kur'ân-ı Kerimdeki *yeşvî* ve *yağlî* fiilleri ile de alakalı görünmektedir.

Cehennem halkının su içmeye muktedir olamayacaklarına *yeşvî*, işaret etmektedir. *Yağlî* fiili ise, içmeye neredeyse güç yetiremedikleri sıvıların meydana getirdiği sonu-cu açıklamaktadır. *Yeşvî*, *ateşte pişirilmiş et yedirmek* anlamındaki *şevyden* türetilmiştir. Meâric suresinin 16. ayetinde; *el ve ayakları kurutan, ne yaşatan ve ne de öldüren sade-ce nefes alıp vermeye imkân bırakan ateş* manasına gelmektedir.¹⁸⁹ Vücutun, kemikler haricindeki bütün organlarında bulunan *kas, et ve derileri kavurur* anlamında da kulla-nılmaktadır.¹⁹⁰ Bahsedilen sözlük manaları, ateşle azabı göstermekteyse de *yeşvî*, suyun haşlaması anlamında yorumlanabilecek söz dizimi içinde de kullanılmaktadır.¹⁹¹ Şöyle ki; Cehennem halkına sunulan, kaynadıkça dalgalanan maden eriyiği gibi yakıcı olan kötü su, tıpkı ateşin pişirmesi gibi onların yüzlerini (haşlayarak) olgunlaştıracaktır.¹⁹² *Yeşvî* her ne kadar sıcak maden eriyiğinin/*mühlün*, derileri ateşin kavurarak pişirmesi asıl manasını vermekteyse de, bir hadiste, onların yüz derileri *mühlün* içine düşer ifadesi,¹⁹³ haşlama şeklinde soyularak dökülmesini de akla getirmektedir. *Yeşvînin, kavurmak ve haşlamak* manasını; *mühle* benzeyen suya yaklaştıklarında yüzleri kavrulur, suyu içmeye başla-dıklarında ise onu haşlanmış hale getirir şeklinde anlamaya da mani gözükmemektedir. Nitekim bu son mana, kaynamak manasına gelen *yağlî* fiiliyle anlatılan azap çeşidiyle de örtüşmektedir.

Yağlî, lügat manası itibarıyla; *artmak, yükselmek* manasına gelen *ğalv/ğalyden* tü-retilmiştir ve *tencerenin fokurdayarak kaynaması* anlamına gelmektedir.¹⁹⁴ İmam Ferrâ [v.204/822], Duhân suresinin 45. ayetinin manasını, ehli cehennem *mühlün* bazısını yutabilecekleri ve bazısını yutamayacakları, yutabildiklerinin ise karınlarında kaynaya-rak başka bir azap çeşidini oluşturacağı şeklinde yorumlamaktadır.¹⁹⁵ Bu ayet, siyakına

187) İbrâhîm, 14/17; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, IV, 341; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XII, s. 122.

188) İbrâhîm, 14/17; Nahl, 16/66; Fâtur, 35/12; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. II, s. 294.

189) Meâric, 70/16; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. II, s. 368.

190) Kehf, 18/29; et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXIII, s. 263.

191) Kehf, 18/29.

192) Nisâ, 4/56; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. V, s. 168; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XIII, s. 262.

193) Tirmizi, Sıfatu Cehennem 4, C. I, s. 582, (Hadis no: 2584).

194) Duhân, 44/45; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. III, s. 289.

195) el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. II, s. 72.

uygun şekilde; cehennem halkının yedikleri *zakkûm* yiyeceğinin ve onu yutabilmek için içtikleri maden eriyiği gibi gri renkli yakıcı suyun, kaynar suyun tencerede kaynaması gibi midelerini kaynayacağı manasında da yorumlanmıştır.¹⁹⁶ Bu şiddetteki suyun, organları haşlanmış hale getirmesi kaçınılmaz görünmektedir. Cehennem halkının, orada hararetini dindirecek ve susuzluğunu giderecek soğuk su ve meşrubat bulamayacakları bildirilmektedir.¹⁹⁷ Ancak bunun yanında, su ile kısmen alakalı olan dondurucu azap neveleri haber verilmektedir.

Kur'an'da, cehennemin dondurucu soğuğu¹⁹⁸ ile de azap edileceği *zemherîr*¹⁹⁹ ile ifade edilmektedir. Rasûlullah (s.a.v.) bu kelimeyi; cehennemin, ateşinin kendisini yiyip tükettiğinden Allah'a şikâyet etmesi üzerine O'nun, senede iki nefese izin verdiğini, birisinde yaz nefesi/*semûm* ve diğerinde kış nefesi aldığını ve kış nefesinde dondurucu dehşetli soğuğu yarattığını²⁰⁰ belirterek açıklamaktadır. Hadisin devamındaki dünyadaki en sıcak günün cehennemin sığacağına ve en soğuk günün *zemherîr*'ine benzetilmesi, cehennemin bu iki nefesinden kastedilenin yaz ve kış olmak üzere iki mevsim olduğuna işaret etmektedir. Ancak Kur'an'da cehenneme dair ateş ve ona delalet eden kavramların çokluğu, yaz mevsimine karşılık gelen ateşle azabın daha uzun süren mevsim olduğuna delalet etmektedir. Kış mevsimine tekabül eden soğukla azabın ise, daha kısa süren mevsim gibi veya cehennemin bazı bölgelerinde ve muayyen vakitlerde yapılacağını akla getirmektedir. *Zemherîr*, ateşle azaba nisbetle kısa sürmesine rağmen orada bir gün donmanın, bin sene ateşte yanmaya muadil olması,²⁰¹ cehennemin kendisini yakıp tüketmesine engel olduğuna işaret etmektedir. *Zemherîr*'in bu şiddetli etkisinin, sıcak mekândan bir anda soğuğa çıkmakla ve/veya soğuktan ansızın sığacağına geçmekle meydana gelebileceği de akla gelmektedir. Dünya hayatında, şiddetli soğukun uyku getirdiği bilinmektedir. Bu açıdan cehennem hayatına bakıldığında orada *zemherîr*'in uykuya sebep olacağına dair bilgi bulunmamaktadır. Bilakis Nebe' suresinin 23. ayetindeki *berdi*, *uyku* anlamında yorumlayanlar olmuştur.²⁰² Bu yoruma göre, tıpkı cennette olduğu gibi cehennemde de uyku olmayacaktır. Yine cennet hayatının aksine, cehennemde rahatlık veren serin rüzgâr, su ve gölge de bulunmayacak, şiddetli azap vasıtası kılınan *zemherîr* olacaktır.²⁰³ *Hamîm* ve *gassâkîn*; tatmaya imkân vermeyen kar ve dondurucu içecek manasına gelmesinden²⁰⁴ hareketle, cehennem halkının *zemherîr*'de içeceklerinin dondurucu olacağına hükmetmek mümkün hale gelmektedir.

196) el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VII, s. 236; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XIX, s. 133.

197) Nebe', 78/28.

198) el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, C. II, s. 195.

199) İnsân, 76/13.

200) Buhârî, *Bed'ü'l-Halk* 10, C. I, s. 805 (Hadis no: 3260); Tirmizî, *Sıfatu Cehennem* 9, C. I, s. 584. (Hadis no: 2592); Dârimî, *Rikâk* 119, C. III, s. 1880, (Hadis no: 2887).

201) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XXI, s. 471.

202) el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, C. III, s. 228.

203) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XXII, s. 20.

204) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXIV, s. 30 vd.; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, C.VII, s.307; C.VIII, s. 307.

Netice itibarıyla cehennem halkı, yukarıda zikredilen içecekleri kendilerine gösterildiğinde, yaklaştırıldığında ve içtiklerinde birçok ölümler ölecekler ve daha çetin bir azap için diriltileceklerdir.²⁰⁵ Cehennem sularının yanında, gölgesi de serinlik vermemektedir, bilakis *hamîm*ın dumanı olduğu için o da yakıcıdır ve korkunç manzarası bulunmaktadır.²⁰⁶ *Zemherî*le ifade edilen soğğunun ise, ateşle yapılan azaptan daha etkili olduğu anlaşılmaktadır. Şiddetli sığa ve soğğa tahammül edemeyen insana, cehennem bu nevelerine ait azapların hatırlatılması da ona, Allah'ın gönderdiği ilahi ölçülere uyarak yaşaması fikrini benimsetmeye matuf bulunmaktadır. Bütün bu azap vasıtası kılınan suların bir kısmının, cehennem halkının açlıklarını gidermek için kendilerine verilecek olan ve boğazlarına tıkanan yiyeceklere katık yapacakları tabiidir.

Cehennem halkının, susuzluk çekeceği kadar açlığa da maruz kalacakları, açlıklarını gidermek için kendilerine yiyecek sunulacağını bildiren ayetlerden ve hadislerden²⁰⁷ anlaşılmaktadır. Kur'ân Kerim'de cehennem azabına konu olan bu yiyeceklerin; *zakkûm*,²⁰⁸ *darî*,²⁰⁹ *gussa*²¹⁰ ve *gıslîn*²¹¹ olduğu bildirilmektedir. Anılan yiyeceklerin çalışma konusu olması, cehennem ehlinin boğazlarına tıkanması ve onu muhtelif sıvılarla yutmaya çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Su ile alakalı bu yiyeceklerin ilki *zakkûm*dur.

Zakkûm sözlükte, *kaymak* ve *hurma* manasına gelen bir yiyecektir.²¹² Çiçeği yasemine benzeyen çöl bitkisine de *zakkûm* denilmektedir.²¹³ Ahiretteki *zakkûm* ise, kökleri cehennemde olan ve cehennem halkının acıktıkça karınlarını dolduruncaya kadar yedikleri²¹⁴ ve midelerini kaynar su gibi kaynatan bir ağaçtır.²¹⁵ Anılan ayette, kökleri cehennemde olduğu bildirilen bu ağacın, meyvesinin de ateş olabileceği akla gelmektedir. Lâkin onun yakıcılığının ateşten meyve vermesi sonucunda değil, güçlkle midelerini doldurdukları²¹⁶

205) İbrâhîm, 14/17; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XII, s. 122.

206) Vâkıa, 56/44; et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXII, s. 337.

207) Rasûlullah (s.a.v.)'in bildirdiğine göre cehennem halkı, içerisinde buldukları azaba eşit derecede aç bırakılınca onlar açlığa karşı yardım isteyeceklerdir. Kendilerine besleyici olmayan ve açlığı gidermeyen *darî*' dikenli otu verilmesi üzerine tekrar yiyecek isteyecekler, kendilerine boğazlarında tıkanıp kalan bir başka yiyecek verilecektir. Onu da yutamayınca, dünyadayken bir içecek takılan lokmaları yutabildiklerini hatırlayıp meşrubat isteyince kendilerine, kaplarda kaynar sular verilecektir. Bu kaplar, yüzlerine yaklaştırılınca, yüzlerini dağılayıp/haşlayıp atacaktı ve su karınlarına girip içerilerini parçalayınca: *Ey Mâlik, (söyle de) Rabb'in bizi öldürsün!* diyeceklerdir. Mâlik de onlara, cehennemde ebedi kalacaklarını söylemesi üzerine, her çeşit hayırdan ümitlerini kesecekler; hıçkırmaya, nedâmet etmeye ve dövünmeye başlayacaklardır. Tirmizi, Cehennem 5, C. I, s. 582, (Hadis no: 2586).

208) Sâffât, 37/62-64; Duhân, 44/43; Vâkıa, 56/52.

209) Gâşiye, 88/6.

210) Müzzemmil, 73/13.

211) Hâkka, 69/36.

212) el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, II, 188.

213) Karahisâri, Muslihiddin Mustafa, *Ahterî Kebir*, Ali Bey Matbaası, İstanbul, h.1292, C. I, s. 300.

214) Sâffât, 37/62-64.

215) el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XIX, s. 133.

216) Vâkıa, 56/52.

zakkûmun acılığı/zehri sebebiyle olacağı anlaşılmaktadır. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.)'in: "Eğer zakkûmdan, dünyaya tek damla damlatılacak olsa, bu dünya ehlinin yiyeceklerini ifsad ederdi." hadisi,²¹⁷ *zakkûmun*, ağaç özsuğu gibi zehirli su taşıdığına işaret etmektedir. Cehennem halkının, *zakkûmun* acısının karınlarında oluşturduğu yüksek hararetini söndürmek için -suya doymayan deve veya kum gibi- *hamîm* içecekleri, sonrasında acılık ve sıcaklığın oluşturduğu karışımın/*şevb*, kurşun gibi maden eriyiğine dönüşerek midelelerinde kaynayaacağı anlaşılmaktadır.²¹⁸ Peygamberimiz bu ağaç hakkında, ondan bir damla dünyaya damlatılsaydı insanlığın gıdalarını acılaştırır, yaşayışını bozup değiştirirdi, kaldı ki yemeği sadece *zakkûm* olanları nasıl perişan etmesin²¹⁹ açıklaması da *zakkûmun* içerisinde zehirli sıvı olduğunu ima etmekte ve yukarıdaki zannımızı güçlendirmektedir. Zira cehennem halkının, *zakkûmun* parçaladığı ve zehirlediği iç organlarına bir de *hamîm* döküldüğünde katmerli elem ve ateş meydana getireceğini tahmin etmek zor değildir. Bu elemin niceliğini, ülser hastalarının, onu azdırıcı bir gıda yediklerinde çektikleri ağrı üzerinden anlamak kolaylaşmaktadır.

Cehennem halkının yemeklerine konu olan başka bir yiyecek *darî*'dir.²²⁰ *Darî*' sözlükte, Hicaz bölgesinde yetişen *şibrak/şibrık* isimli zehirli bitkinin kuruduğundaki adıdır ve hiçbir hayvan bu otu yememektedir, *darî*'in denizin içerisinde yetiştirip karaya vuran kırmızı renkli kokuşmuş bitki olduğu da söylenmiştir.²²¹ Cehennemdeki *darî*' ise, *çok acı, leşten daha pis kokan ve ateşten daha sıcak bir dikedir.*²²² Allah, bu yiyeceğin besleyici ve açlığı giderici özelliğe sahip olmadığını haber vermektedir.²²³ *Hakir* ve *zelil olmak* da *dar*'ın kök manalarındandır.²²⁴ *Darî*'in yukarıdaki *zehirli kuru ot* lügavi manası itibara alındığında: cehennem halkının zaten susuzluktan ağızları kupkuru hale geldiğinden, zehrine ve dikenine katlanarak çiğnemekle parçalayamayacakları kuru otu yutabilmek için cehennemnin şiddetli sıcak sularından katık yapmaya mecbur kalacakları anlaşılmaktadır. Bu dikenli bitkinin kızıl renkte olması ise, cehennem ateşinin kızılığını tedai ettirmekte ve onu yemeye çalışmanın bir nevi azap olacağına işaret etmektedir. *Darî*'in kızılığının bir başka çağrışımı, dikenli olması ve kuruluşu sebebiyle çiğnenirken ağız kanatacak özelliğine işaret etmesidir. Cehennemnin yiyeceği *darî*'in leşten daha pis kokması ise, onun denizde yetişerek karaya vuran ota benzediğini akla getirmektedir. Zira kokuşmak, kökünden kopan otun su içerisinde veya rutubetli ortamda kalmasıyla gerçekleşmektedir. Bu durumda *darî*'; cehennemim *hamîm* gibi sıcak suları içerisinde yetişen iğrenç kokulu veya sonradan kokuşmuş bitki olmalıdır. Cehennem halkının, kokuşmuş ve yenilmesi neredeyse mümkün olmayan bu vb. bitkileri, açlık ve susuzluklarını gidermek için ye-

217) Tirmizi, Cehennem 4, C. I, s. 582, (Hadis no: 2584).

218) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXI, s. 54; C. XXII, s. 342.

219) Tirmizi, Cehennem 4, C. I, s. 582, (Hadis no: 2585); el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VII, s. 236.

220) Ğâşiye, 88/6-7.

221) el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. III, s. 257; Isfehâni, *el-Miüfradât*, s. 437; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XXII, s. 243-44.

222) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXIV, s. 333; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VIII, s. 408.

223) Ğâşiye, 88/6-7.

224) Isfehâni, *el-Miüfradât*, s. 437.

mek zorunda kalacakları anlaşılmaktadır. *Zakkûm* ve *darî*'in; dikenli, zehirli ve kuru ot manaları, cehennem halkının susuzluklarını gidermek için kuru bitkilerin özlerine varıncaya kadar su arayışına gireceklerini de akla getirmektedir. Bilhassa *darî*'in *hakir* ve *zillet* manası, cehennem halkının bu bitkiyi yemeye çalışırken düşecekleri zillete işaret etmiş olmalıdır. Müstahaklarının bu yiyecekleri çiğnemek ve cehennem sıvılarını katık yaparak yutma çabalarına rağmen yutamayacakları veya güçlükle yutabilecekleri *gussa*²²⁵ kelimesiyle dile getirilmektedir.

Cehennem halkının *zakkûm*, *darî*' ve -içecek anlamının yanında yiyecek manası da verilen- *gislîn* gibi yiyeceklerinin boğaza tıkanması, *gussa* ile tabir edilmektedir.²²⁶ *Gussa* daha özel manada, *boğazda tıkanıp kalan, ne mideye inebilen ve ne de ağızdan dışarıya çıkarılabilen dikenli yiyecek* veya *zakkûm*dur.²²⁷ *Gussa*, *dolu* manasına da gelmektedir ki bu,²²⁸ cehennem halkının açlıklarını ve susuzluklarını gidermek için, dikenine, acılığına, zehrine ve kötü kokusuna dayanılmayan, çiğnemesi meşakkatli ve doyurup beslemeyen bu yiyecekleri *ağız dolusu* yemeye çalışacaklarına delalet etmektedir.

Cehennem halkının içilmesi neredeyse imkânsız bu sıvıları içememekten kaynaklanan susuzluklarını ve şiddetli hararetlerini gidermek için cennet halkının meşrubatlarından isteyecekleri de anlaşılmaktadır. Cennet ve cehennem halkı ebedi mekânlarına yerleştikten sonra, a'râf halkının cennete gönderildiğini gören cehennem ehli, kurtuluş ümidine kapılacaktır. Bunun üzerine Allah'tan, cennetteki yakınlarını ziyaret etme izni isteyeceklerdir. Onlar cennetteki yakınlarını tanıyacaklar ve onlardan su isteyecekler, fakat yüzlerinin siyahlığından²²⁹ dolayı cennet halkı onları tanıyamayacaklardır. Akrabalık bağını hatırlatarak ve isimleriyle seslenerek kendileri tanıtıp su isteyecekler fakat cennet halkı, cennet nimetlerinin onlara haram kılındığını bildirerek yardım edemeyeceklerdir.²³⁰ Cennet ile cehennem halkı arasında vuku bulacağı haber verilen bu karşılıklı konuşmalardan cehennemliklerin, cennetteki meşrubatlardan ve diğer nimetlerden haberdar olacakları ve onlardan, inkâr ve isyan üzere ölmeleri yüzünden mahrum bırakılmakla da azap edilecekleri²³¹ anlaşılmaktadır. Oysaki Allah, onlar daha dünyada iken suyun önemine işaret ettiği ayetleri imanın şartlarıyla²³² irtibatlandırarak iman etmelerine imkân vermiştir. Ayrıca, cehennem hayatında bahis mevzu ettiği su ve meşrubatla ilgili ayetleri kudret ve azametinin delili kılmaktadır. Cehennem halkının bir diğer pişmanlık azabını, şayet iman ve takva ehli olmuş olsalardı cennette kendilerine verilecek makamın onlara

225) Müzzemmil, 73/13.

226) Isfehâni, *el-Müfradât*, s. 542; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. V, s. 3262.

227) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. XXIII, s. 384.

228) el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. VIII, s. 255; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XXI, s. 336.

229) Âl-i İmrân, 3/106; Zümer, 39/60.

230) A'râf, 7, 50; el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, C. I, s. 379; el-Beğavi, *Meâlimü't-tenzîl*, C. III, s. 234.

231) et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. X, s. 235-37.

232) Su vesilesiyle iman etmeye çağrıldıkları konular; Allah'a, meleklerine, kitaplarına peygamberlerine ve ahiret gününe imandır. ed-Düleymî, Ahmed Âmir, *el-Miyâhü fi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'n-nefâis, 1423/2002; s. 16. İlgili ayetlerin hangi imani rükünle alakalı olduğunun şeması için bk. Ag.e. s. 121 vd.

gösterilmesi²³³ oluşturacaktır. Cehennemden en son kurtulan kişiye verilen cennetin, dünyanın on misli olduğu²³⁴ düşünüldüğünde bu pişmanlığın seviyesini tahmin edebilmek kolaylaşmaktadır.

Hülasa su, sıvı ve meşrubatlar, ahirette kâfirlere azabın vasıtası kılınmıştır. İnkârcılar; susuz develerin suya saldırışı gibi su istedikçe, kaynar sudan bir içki ve boğazlarından geçiremeyecekleri irinli su verilecektir. Susuzluktan feryat edip yardım istedikçe, maden eriyiği gibi, çok kötü suyla yardım edilecekler ve su ile ateş arasında oradan oraya sürükleneceklerdir.²³⁵ Neredeyse yeme imkânı olmayan cehennem yiyeceklerini yutabilmek için de bu suları katık yapmaya çalışacaklardır. Cehennemin; ebedi olduğu²³⁶ ve tabakaları arasındaki azabın şiddetinin²³⁷ farklı olacağı bilinmektedir. Bu yönüyle azabın aracı olan suyun ve diğer türevlerinin de farklı ısı şiddetiyle sonsuza dek varlığını sürdüreceği anlaşılmaktadır. Cehennemin boğaza takılan ve onu yutabilmek için katık yapılmak zorunda kalınan sıcak ve iğrenç meşrubatların zikredilmesi de, seçkin konumda yaratılan insana ‘sen bu muameleye maruz kalacak değersiz ve idraksiz birisi değilsin’ fikrini kazandırsa gerektir.

Sonuç

Kullukla yükümlü tutulan insanın, sorumluluklarını yerine getirerek bunun karşılığını dünyada huzur ve kalbi tatminle ve ahirette cennetin sonsuz mutluluğuyla alması asıldır. Ancak o, ilahi bilgilendirmelere itibar etmeyip batıla tabi olması halinde, yaptığı bu yanlış tercihin karşılığını ahirette azap olarak alacaktır. İnsanın tuttuğu batıl yol, Yaraticısına ve yaratılmışlara ait hakları ihlal etmesine sebep olmakta ve bu da cezayı gerektirmektedir. Sınırsız merhamet sahibi Allah, insanı bu konuda önceden bilgilendirmekle, ona ilahi bir lütufta bulunmaktadır. Zarara düşmemek için tedbirler alabilen insana verilen bu ilahi destekler önemi haiz bulunmaktadır. Bütün bu ikazlara karşın batıla uyanların ahiretteki azabı cehennemde yapılacağından, Kur’an’da bu mekânın niceliğine ve niteliğine ait azımsanmayacak ölçüde bilgi verilmektedir. Cehennem farklı isimlerle tavsif edilmekte ve orada azap görecektir insanlara ilişkin kesitler, yaşanmışçasına canlı bir üslupla anlatılmaktadır.

Allah, en zayıf ateşten canı yanan, sıcaktan bunalan ve susuzluğa tahammül edemeyen insana, cehennemin bu konulardaki dehşetli sahnelerini, dünyadaki benzerleri üzerinden göstererek inanç ve davranışlarını düzeltmesini istemektedir. Allah, Kur’an’da birçok isim, kelime ve terkiplerle cehennemin ateşi, yakıcı suları ve meşrubatları hakkında tafsilatlı bir şekilde kullarını bilgilendirmektedir. Bu bilgiler arasında su, önemli bir yer tutmakta ve cehennemin şiddetli sıcaklıktaki suları ile insanların kötülük yapma eğilimleri dizginlenmektedir.

Kur’ân ayetlerinden anlaşıldığı üzere, cehennemin çok sıcak mekân olmasına uygun şekilde kaynak suları da aynı sıcaklıkta bulunmaktadır. Mahşer yerinden susuz ve aç ola-

233) Buhâri, Rikâk 51, C. I, s. 1629, (Hadis no: 6569).

234) Buhâri, Rikâk 51, C. I, s. 1630, (Hadis no: 6571).

235) Mümin, 40/71-72; Rahman, 55/44; Vakıa, 56/42-44.

236) Bakara, 2/81.

237) İsrâ, 17/97.

rak gelen inkârcı ve asi kullar, bu maden eriyiği gibi koyu ve yakıcı kaynak sulara bölükler halinde sevk edilecekler ve onlar susuz develer gibi koşarak bu sulara geleceklerdir. Ancak bu sular; serinlik, fayda vermek ve susuzluk gidermek bir tarafa, insanın organlarını eriterek sıvılaştıran özellikte bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de farklı isimlerle yer alan kaynar kaynak sular ve vücutlarından çıkan sıvılar, cehennem halkı tarafından susuzluklarını gidermek ve boğazlarına takılan cehennem yiyeceklerini yutabilmek maksadıyla içilecektir. Allah böylece, dünyada zevk veren su içmenin cehennemde hiç de kolay olmayacağını bildirmektedir.

Cehennemden çok uzak noktasından pınar ve/veya nehirler halinde kaynarak geleceği anlaşılan suların, yağmur şeklinde inmesi de muhtemel görünmektedir. Bu suların; havuz, göl, baraj ve hatta deniz şeklinde birikinti oluşturacağı ve bu birikintilerden dehşet veren kaynama, fokurdama, gam, öfke ve intikam seslerini çağrıştıran seslerin geleceği anlaşılmaktadır. Bu sularla içi içe ve zilletle yaşamak zorunda bırakılan cehennem halkı için en büyük azaplardan birisinin de, bu esnada cennet halkının meşrubatlarını ve serin sularını görmeleri olsa gerektir.

İnsan; mumun zayıf, titrete ışığının sıcağına temas etmeye, vücudundaki küçük bir yanığın meydana getirdiği kabarcığın veya kanamanın ıstırabına dayanamamakta, sinek ısırığında bile canı yanmaktadır. Allah Kur'ân'da, bu dayanıksız yapıdaki insana, dehşetli ateşe ve kaynar sulara sahip cehennem sahnelerini canlı bir üslupla göstermektedir. Buna mukabil insanın, Allah'ın emir ve yasaklarına boyun eğmesi halinde cennetin sınırsız güzelliklerine nail kılınacağı bilgisini bu cehennem sahnelerinin öncesinde veya hemen sonrasında sunmaktadır. Bütün bu alternatifli bilgilerin, yaşayan insanın doğru tercihte bulunmasını kolaylaştırması umulmaktadır. Diğer taraftan sürekli kaynayan ve yanan cehennemden kontrol altında varlığını sürdürmesi insana, Allah'ın azametini göstermektedir. Kuşkusuz Kur'ân'ın bu üslubu, merkeze aldığı tevhit konusunun vazgeçilmez unsurunu oluşturmaktadır.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm

Abdullah b Abdülber, *Şurûhu'l-Muvatta'*, haz. Abdullah Muhsin et-Türki, Kâhire: Merkezu Hicr, 1426/2005.

Abdülbaki, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'd-Da've, İstanbul, 1406/1986.

ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah Behrâm, *Müsnedü'd-Dârimî/Sünenü'd-Dârimî*, Haz. Hüseyin Selim ed-Dârânî, Dâru'l-müğnîli'n-neşri ve't-tevzî', Riyâd, 1421/2000.

ed-Düleymî, Ahmed Âmir, *el-Miyâhü fi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'n-nefâis, 1423/2002.

el-Beğavi, el-Huseyn b Mes'ûd, *Meâlimü't-tenzîl*, haz. Muhammed Abdullah en-Nemir v.dğr., Riyâd: Dâru't-Tayyibe, 1409.

el-Buhârî, Muhammed b İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhâri*, Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002.

el-Cevziyye, İbnü'l-Kayyim, *Hâdi'l-Ervâh ilâ Bilâdi'l-Efrâh*, Tanta: Mektebetü Nehdatü Mısır, t.y.

- el-Ferâhîdî, Halil b Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, haz. Abdulhamid el-Hemdâvî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- el-Ferrâ, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b Ziyâd, *Meâni'l-Kur'ân*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1403/1983.
- el-İsfehânî, Râgıb, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, İstanbul: Dâru Kahramân, 1986.
- el-Kurtubî, Ahmed b Ebu Bekr, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, haz. Abdulmuhsin et-Türki, y.y., Müessesetu'r-Risâle, 1426/2006.
- es-Suyutî, Celalü'd-Din, *ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsir-i bi'l-Me'sûr*, haz. Abdu'l-Muhsin et-Türki, Kahire: Merkezu Hicr, 2003.
- et-Taberi, Ebû Cafer Muhammed, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*, haz. Abdullah et-Türkî, Kâhire: Merkezü'l-Buhûsi ve'd-Dirasâti'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye, 2001.
- et-Tirmizî, Muhammed b İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ebû Ubeyde Âl Selman, Mektebetü'l-Meârif li'n-neşri ve't-tevzî', Riyâd, 1417.
- ez-Zebîdî, Muhammed Murteza, *Tâcü'l-Arûs*, haz. Abdussettâr Ahmed, Kuveyt: et-Türasü'l-Arabî, 1965.
- ez-Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b es-Serî, *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbüh*, haz. Abduh Şelebî, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988.
- ez-Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b Ömer, *Esâsü'l-Belâğâ*, haz. Muhammed Bâsil, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Hanbel, Ahmed b, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b Hanbel*, T.y.
- İbnü'l-Haccâc, Ebu'l-Hüseyn Müslim, *Sahîhu'l-Müslim*, haz. Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 1412/1991.
- İbn Kesîr, Ebi'l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, haz. Sâmi b Muhammed, Riyâd: Dârü't-Tayyibe, 1420/1999.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, haz. Abdullah Aliyyu'l-Kebir v.dğr., Kâhire: Dâru'l-Meârif, t.y.
- Karahisârî, Muslihiddin Mustafa, *Ahterê Kebir*, Ali Bey Matbaası, İstanbul, h.1292.
- Pişgin, Yasin, “*Kur'ân'a Göre Akıl-Gayb İlişkisi Bağlamında Mana Yönünden Müteşabih Ayetlerin Te'vili Meselesi*” Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2012/2, Sayı, 29.
- Saka, Şevki, “*Müminler Cehennem'e Girer mi?*”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, C. XLI.
- Temel, Nihat, *Kur'ân-ı Kerîm'de ve Sosyo-Kültürel Hayatımızda Su*, Ensar Neşriyat, 2006, İstanbul.
- Topaloğlu, Bekir, “*Cehennem*” *TDV İslam Ansiklopedisi*, DİA, İstanbul, 1993.
- Tunçbilek, Hasan Hüseyin, “*Cennet ve Cehennem Halen Mevcut mu?*” *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Der.* 2005, C. VII, S. 2.
- Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat, t.y.